

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE VE EKONOMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERKEZ BANKASI BİLANÇOSU VE ÖNEMİ

Hazırlayan
FİGEN ULUSOY

DANIŞMAN
PROF.DR. SELİM ERDOĞAN

DİYARBAKIR
2007

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE VE EKONOMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERKEZ BANKASI BİLANÇOSU VE ÖNEMİ

Hazırlayan
FİGEN ULUSOY

DANIŞMAN
PROF.DR. SELİM ERDOĞAN

DİYARBAKIR
2007

ÖZETİ

Merkez bankası bilançosunun ve öneminin ele alındığı bu çalışmada, merkez bankası bilançolarının tanıtılması, ülkedeki ekonomik gelişmelerin merkez bankaları bilançosunu nasıl etkilediği beş bölümde incelenmeye çalışılmıştır.

İlk bölümde merkez bankalarının tarihlerinden gelen süreç içerisinde nasıl yapılandıklarından, para politikası stratejileri olarak neleri kullandıklarından bahsedilmiştir.

İkinci bölümde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası bilançosundan bahsedilmiş ve bu bilançonun önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Özellikle son yıllarda bağımsızlığını arttırmasıyla bilançosu üzerindeki hakimiyetinin de arttığından bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının bilanço kalemleri anlatılmıştır. Bu kalemlerden bahsetmemizin nedeni merkez bankası bilançosunun işleyişini anlayabilmektir. Böylece ekonomik gelişmelerin bilanço üzerindeki etkilerini anlayabilir ya da merkez bankası bilançosunu inceleyerek ileriye dönük ekonomik gelişmeler hakkında yorum yapabiliriz.

Dördüncü bölümde Merkez Bankasının ve Hazinesinin yaptığı işlemlerin bilançoya nasıl yansıdığı örneklerle anlatılmıştır.

Son olarak, beşinci bölümde ise yaşanan ekonomik krizlerin bilanço üzerindeki etkileri incelenmiştir. Ekonomik krizlerin merkez bankası bilançosu üzerindeki etkilerinden bahsetmemizin nedeni, bilançodaki kalemlerini birlikte değerlendirilerek piyasalardaki durumun teşhis edilebilmesi ve uygulanacak politikalarının ekonomik kolaylık belirleyebilmesidir. Merkez bankası bilançosuna bakarak piyasalardaki gelişmelerin izlenebilirlik olgusunu çalışmamıza katmak istedik.

ABSTRACT

In this study which deals with the balance sheet of the central bank and its importance, the introduction of the balance sheet of the central bank and how the economic developments affect the balance sheet of the central bank is tried to be examined in five chapters.

In first chapter, it is mentioned how the central banks constructed in historical process and which instruments they used as monetary policy strategies.

In second chapter, the balance sheet of the Central Bank of Turkish Republic is mentioned and the importance of this balance of sheet is emphasized. Especially in recent years the central banks dominated over the balance sheet through the increase of the independence of the central banks.

In third chapter, the items of balance sheet are explained. The reason why it is mentioned here is to understand the function of the balance sheet of the central bank. Thus, we can grasp the effects of the economic developments over the balance sheet or make a commitment about the economic development for future by examining the balance sheet of the central bank.

In fourth chapter, the operations of the central bank and the treasury being reflected to the balance sheet are illustrated.

In the last chapter, the effects of the economic crises being experienced over the balance sheet are examined. The reason why we mentioned the effects of the economic crises over the items of the central bank is that the conditions of the markets can be identified by evaluating some items of the balance sheet together. Thus, we want to add the fact of being followed with the developments on markets to our study by looking over the balance sheet of the central bank.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından Maliye ve Ekonomi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan :

Üye :

Üye :

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

...../...../.....

(İmza)

.....
Akademik Unvan-Adı Soyadı
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TUTANAK.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1

I.BÖLÜM

MERKEZ BANKACILIĞININ TARİHSEL SÜRECİ , AMACI VE PARA POLİTİKASI STRATEJİLERİ.....3

1.1) TARİHSEL SÜREÇTE MERKEZ BANKACILIĞI.....3

1.1.1. 1661 – 1873 Dönemi: Merkez Bankalarının Ortaya Çıkışı.....3

1.1.2. 1873 – 1914 Dönemi: Altın Standardı.....4

1.1.3. 1945 – 1971 Dönemi: Bretton Woods Dönemi Merkez Bankacılığı.....4

1.1.4. 1971'den Günümüze: Bağımsız Merkez Bankacılığı.....5

1.2) MODERN MERKEZ BANKACILIĞININ AMACI7

1.3) MERKEZ BANKALARININ PARA POLİTİKASI STRATEJİLERİ.....8

1.3.1. Açık Piyasa İşlemleri.....8

1.3.2. Döviz ve Efektif Alım-Satımları.....9

1.3.3. Reeskont Penceresi İşlemleri.....9

1.3.4. Zorunlu Karşılıklar.....10

II.BÖLÜM

MERKEZ BANKASI BİLANÇOSU VE ÖNEMİ.....11

2.1) MERKEZ BANKASI BAĞIMSIZLIĞI VE BİLANÇO HAKİMİYETİ11

2.2) TÜRKİYE MERKEZ BANKASI BİLANÇOSU.....17

2.3) TCMB BİLANÇOSUNUN ÖNEMİ.....20

III. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MERKEZ BANKASI BİLANÇOSUNUN KALEMLERİ.....25

3.1) MUHASEBE KAVRAMI.....25

3.2) BİLANÇO KALEMLERİNİN ANLATIMI.....26

3.2.1 Aktif.....27

3.2.1.1 Altın Mevcudu.....27

3.2.1.2. Döviz Borçluları.....28

3.2.1.3. Madeni Para.....29

3.2.1.4. Dahildeki Muhabirler.....29

3.2.1.5. Menkul Değerler Cüzdanı.....30

3.2.1.6 İç Krediler.....30

3.2.1.7. Açık Piyasa İşlemleri.....31

3.2.1.8. Dış Krediler.....32

3.2.1.9. İştirakler.....33

3.2.1.10. Gayrimenkuller ve Demirbaşlar.....33

3.2.1.11. Takipteki Alacaklar (Net).....34

3.2.1.12. SDR Nedeniyle Hazine Yükümlülüğü.....34

3.2.1.13. Değerleme Hesabı.....34

3.2.1.14. Faiz ve Gelir Reeskontları.....35

3.2.1.15. Muvakkat Borçlular.....35

3.2.1.16. Diğer Aktifler.....35

3.2.1.17. Dönem Zararı.....36

3.2.1.18. Geçmiş Yıllar Zararları.....36

3.2.2. Pasif

3.2.2.1 Tedavüldeki Banknotlar.....	36
3.2.2.2 Hazinesinin Alacakları.....	37
3.2.2.3. Döviz Alacaklıları.....	38
3.2.2.4. Mevduat.....	38
3.2.2.5. Açık Piyasa İşlemleri.....	40
3.2.2.6. Dış Krediler.....	40
3.2.2.7. İthalat Akreditif Bedelleri, Teminat ve Depozitolar.....	40
3.2.2.8. Ödenecek Senet ve Havaleler.....	41
3.2.2.9. SDR Tahsisatı.....	41
3.2.2.10. Sermaye.....	41
3.2.2.11. İhtiyat Akçesi.....	42
3.2.2.12. Karşılıklar.....	43
3.2.2.13. Değerleme Hesabı.....	43
3.2.2.14. Faiz ve Gider Reeskontları.....	43
3.2.2.15. Muvakkat Alacaklılar.....	43
3.2.2.16. Diğer Pasifler.....	43
3.2.2.17. Dönem Karı.....	44
3.2.2.18. Geçmiş Yıllar Karları.....	44

IV. BÖLÜM

BİLANÇO KALEMLERİNİ ETKİLEYEN İŞLEMLER.....45

4.1) AÇIK PİYASA İŞLEMLERİNİN BİLANÇOYA YANSIMALARI

4.1.1. Repo İşlemleri.....	45
4.1.2. Ters Repo İşlemleri.....	47
4.1.3. Doğrudan (Kesin) Alım İşlemleri.....	49
4.1.4. Doğrudan (Kesin) Satım İşlemleri.....	50
4.1.5. Bankalar arası Para Piyasasında YTL Depo Alım İşlemleri.....	51
4.1.6. Bankalar arası Para Piyasasında YTL Depo Verme İşlemleri.....	52

4.2) DÖVİZ İŞLEMLERİNİN BİLANÇOYA YANSIMALARI	53
4.2.1. YTL Karşılığı Döviz Alım İşlemleri.....	53
4.2.2. YTL Karşılığı Döviz Satım İşlemleri.....	54
4.2.3. Döviz Depo İşlemleri.....	55
4.2.3.1. Döviz Depo Verme İşlemleri.....	55
4.2.3.2. Döviz Depo Alım İşlemleri.....	57
4.2.4. Döviz – Efektif İşlemleri.....	58
4.2.4.1. Döviz Karşılığı Efektif Satış İşlemleri.....	58
4.2.4.2. Döviz Karşılığı Efektif Alım İşlemleri.....	59
4.2.5. İki Gün İhbarlı Döviz Tevdiat Hesaplarındaki Hareketler.....	60
4.2.6. Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesapları (KMDTH) ve Süper Döviz Hesabına (SDH) Döviz Girişleri ve Çıkışları.....	62
4.2.7. Arbitraj İşlemi.....	63
4.2.8. Swap İşlemi.....	64
4.3) IMF KREDİLERİNİN BİLANÇOYA YANSIMALARI.....	65
4.3.1. Rezerv Amaçlı IMF Kredisi.....	65
4.3.2. Bütçe Finansmanı Amaçlı IMF Kredisi.....	66
4.4) HAZİNE İŞLEMLERİNİN BİLANÇOYA YANSIMALARI.....	66
4.4.1. Hazinesinin DİBS İtfası.....	66
4.4.2. Hazinesinin Eurobond İhracı ve İtfası.....	67
4.4.3. Hazinesinin DTH'larının YTL'ye Çevrilmesi.....	69
4.4.4. Hazinesinin Dış Borç Ödemeleri.....	70
4.4.5. Hazinesinin Döviz Endeksli DİBS İtfası.....	71
4.5) TCMB TARAFINDAN KULLANDIRILAN KREDİLERİN BİLANÇOYA YANSIMALARI.....	71
4.5.1. Reeskont Kredileri.....	71
4.5.2. TMSF'ye Verilen Avanslar.....	73

V.BÖLÜM

EKONOMİK KRİZLERİN MERKEZ BANKASI BİLANÇOSU ÜZERİNE ETKİLERİ.....75

5.1) MERKEZ BANKASI BİLANÇOSUNDAKİ KALEMLERİN KRİZLER SONRASINDAKİ HAREKETLERİ.....76

5.1.1. Net İç Varlıklar ve Net Dış Varlıkların Hareketi.....76

5.1.2. Döviz Rezervleri77

5.1.3. Açık Piyasa İşlemleri.....78

5.1.4. Hazine Kısa Vadeli Avans.....78

5.1.5. Değerleme Hesabı.....79

SONUÇ.....80

KAYNAKÇA.....84

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
APİ	Açık Piyasa İşlemleri
BIS	Uluslar arası Ödemler Bankası
BPP	Bankalar arası Para Piyasası
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senetleri
DTH	Döviz Tevdiat Hesabı
IMF	Uluslar arası Para Fonu
İV	İç Varlık
KMDTH	Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesabı
KRO	Kur Riski Oranı
MBP	Merkez Bankası Parası
NDV	Net Dış Varlıklar
NİV	Net İç Varlıklar
RP	Rezerv Para
SDH	Süper Döviz Hesabı
SDR	Özel Çekme Hakları
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	Türk Lirası
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
USD	Amerikan Doları
YP	Yabancı Para
YTL	Yeni Türk Lirası

ÖNSÖZ

Türkiye ekonomisinde 1980'lerde liberalizasyon süreci başlamıştır . Bu süreç zaman zaman ekonomik dalgalanmaları beraberinde getirse de kendi finansal altyapısını yaratmıştır. 1990 sonrası para politikaları bu altyapının oluşmasında önemli bir kilometre taşı olmuştur. 1990 yılı para programlarında Merkez Bankası tamamen kendi bilançosuna bağlı hedefler koymaya başlamıştır. Zaman zaman içsel ya da dışsal faktörlere bağlı aksamaya uğrasa da bir para programı açıklanma gereği duyulması önemli bir gelişmedir. Bu noktada Merkez Bankalarının ekonomideki rolü artmıştır.

Merkez Bankaları politikalarının en iyi izlenebileceği yer de Merkez Bankaları bilançolarıdır. Para politikası, bankanın kendi bilançosunu oluşturan aktif ve pasif kalemleriyle ilgili hedefler belirlemesi ve elindeki araçlarla bu hedefi tutturmaya çalışmasıdır. Merkez bankaları bunun için çeşitli araçlar kullanır; emisyon, munzam karşılık oranları, reeskont kredileri, açık piyasa işlemleri v.b. bu araçların hepsi hem ekonomik faaliyetleri hem de merkez bankası bilançosunu etkiler. Dolayısıyla merkez bankası bilançolarını oluşturan kalemlerin gelişimine bakmak para politikasını ve başarısını görebilmenin en temel yoludur.

Bu çalışmayı yaparken, merkez bankaları bilançolarını kullanarak yürütülen para politikalarını izleyebilmek ve çalıştığım kurum olan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın daha yakından tanımak amaçlanmıştır. Bunun için öncelikle merkez bankalarının tarihsel süreci ve para politikası stratejileri incelendikten sonra, merkez bankaları bilançolarının önemi ve bilanço kalemleri incelenmiş, daha sonra da bilanço kalemlerinin nasıl etkilendiği ve krizlerin bilanço üzerindeki etkileri yansıtılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmadaki katkılarından dolayı, öncelikle danışman hocam Prof.Dr. Selim ERDOĞAN'a, eşim Mehmet Arkın ULUSOY'a ve çalışma arkadaşlarıma teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Hiç kuşkusuz eğitim hayatımdaki en büyük hak sahipleri babam Hasan Necmi YÜCEL, Annem Esmâ YÜCEL ve ağabeyim Celal YÜCEL'e teşekkür ediyorum.

GİRİŞ

Muhasebe, bir işletmenin varlıkları ve kaynakları üzerinde değişme yaratan işlemlerle ilgili bilgileri kaydeder, sınıflar, özetler, analiz ve yorum yolu ile ilgililerin bilgilerine sunar. İşletmenin mali durumu ve faaliyetinin sonucu ile ilgili olan taraflar kararlarına esas olacak bilgileri, muhasebenin fonksiyonlarını tam olarak görmesi sonucu elde edebilirler.

İlgili tarafların bu bilgileri her olay için elde etmek istemeleri bahis konusu değildir. Çünkü bu yolla elde edilecek bilgiler, olayların çokluğu nedeniyle aklı karıştıracı lüzumsuz bilgiler olmaktan öteye gitmezler. Öte yandan olayların olumlu, olumsuz yönde olanlarının bir diğerinin sonucunu etkileyeceği açıktır. Bu bakımdan tek tek değil belirli bir süre içinde toplanan olayların tüm olarak ele alınması doğru ve faydalı olur. Burada olaylarla ilgili bilgilerin biriktirilmesi, depolanması gereği ortaya çıkar. Bu da işletme varlıkları ve bu varlıkların kaynaklarında değişme yaratan olaylarla ilgili bilgilerin kaydedilmesi, sınıflanması ve özetlenmesi şeklinde olur.

Mali karakterdeki bu olaylarla ilgili bilgilerin kaydedilmesi, aynı özellikte olanların sınıflandırılması bilançoyu oluşturan unsurdur.

Her şirket gibi Merkez Bankasının da bir bilançosu vardır. Bir şirketin bilançosu şirketi mali yapısı hakkında bilgi verir. Para politikasının uygulayıcısı olması açısından, Merkez Bankası bilançosu para politikasının temel unsurları ve gidişatı üzerine önemli bilgiler içerir.

“Para Politikası, Merkez Bankası'nın banka ve banka dışı kesimlere olan yükümlülüklerini değiştirmek yolu ile ekonomik faaliyetin seyrini etkilemesi şeklinde tanımlanabilir. Merkez Bankası bilançosunun pasif kalemler toplamı büyük ölçüde parasal yetki kurumunun diğer kesimlere yükümlülüğünü gösterir. Pasifteki kalemlerdeki hareketler sonucu ekonominin likiditesi ayarlanırken, likiditenin hangi kanallar sağlandığı, Merkez Bankası bilançosunun aktif kalemlerinde izlenebilmektedir. Merkez bankasının para politikası bankaların kredi kaynağını ve maliyetini etkileyebilmektedir. Etkin bir para politikası yürütülebilmesi için, Merkez Bankası'nın kendi bilanço büyüklüğünü ve bileşimini kontrol edilmesi zorunludur.

Merkez bankalarının bilançoları, para politikaları ile mali sistemin karşılıklı etkileşimi sonucunda biçimlenen ve dolayısıyla ekonomideki diğer birimlerin de karar almalarına yardımcı olan önemli bilgi kaynaklarıdır.”¹

Çalışmamızda önce merkez bankasının tarihsel süreci anlatılacak, daha sonra Merkez Bankası bilançosu ve önemi, bilanço kalemlerini etkileyen işlemler ve ekonomik krizlerin merkez bankası bilançosu üzerine etkileri incelenecektir.

¹ KEYDER,Nur,**Para-Teori,Politika**, Ankara,2000

BİRİNCİ BÖLÜM

MERKEZ BANKACILIĞININ TARİHSEL SÜRECİ , AMACI VE PARA POLİTİKASI STRATEJİLERİ

Bir ülkedeki ekonomi politikalarının üç hedefi vardır: Büyüme ve istihdam, ödemeler dengesi ile fiyat istikrarı. Bu hedeflere ulaşmak için para ve maliye politikaları uygulanır. Bu çerçevede para politikaları merkez bankalarının, maliye politikaları hükümetlerin sorumluluğundadır.² Merkez bankasının temel amacı fiyat istikrarıdır ve bu hedef diğer hedeflere yön verir.

1.1. TARİHSEL SÜREÇTE MERKEZ BANKACILIĞI

Merkez Bankalarının hedeflerine ulaşması için üstlendiği görevler konusunda zaman içinde değişen uygulamalar olmuştur. Merkez bankacılığı süreci göz önüne alındığında aşağıdaki çeşitli dönemler ön plana çıkmaktadır.

1.1.1. 1661 – 1873 Dönemi: Merkez Bankalarının Ortaya Çıkışı

Tarih boyunca, merkez bankalarının görevi paranın iç ve dış değerinin korunması olmuştur. Paranın iç değerinin korunması, yurtiçi piyasalardaki satın alım gücünün korunması ve arttırılmaya çalışılması anlamına gelirken, dış değerinin korunması yabancı paralar karşısında değerinin korunması anlamındadır.

Merkez bankaları başlangıçta kar amacı gütmeyen özel ticari bankalar olarak ortaya çıkmışlardır. 20. yüzyılın başlarındaki kamulaştırma girişimleri ile devletleştirilmişlerdir. Banknot ihraç eden ilk banka 1661 yılında Stockholm Bankası olduysa da geçerlilik süresi oldukça kısa olmuştur.

Gerçek anlamda merkez bankacılığı çok sonraları, 18. yüzyılda, (1) devletin bankası olmak (2) banknot ihraç tekeline sahip olmak (3) likiditenin son mercii fonksiyonuna sahip olmak gibi üç önemli fonksiyonu içerecek şekilde ortaya çıkmıştır. Bu noktada; gerçek

² TCMB, TCMB Bilançosu Açıklamalar, Rasyolar ve Para Politikası Yansımaları, Ankara , Şubat 2006

anlamda ilk merkez bankası 1694 yılında kurulan İngiltere Merkez Bankası (Bank of England)'dır.

1.1.2. 1873 – 1914 Dönemi: Altın Standardı

1873 yılından başlayarak tüm ülkeler altın standardını uygulamaya geçmişler ve Merkez Bankaları sadece altın rezervleri karşılığı para basmaya başlamışlardır. Bu dönemde Merkez Bankalarının tek amacı paranın altına çevrilebilirliğini garanti altına almak, dolayısıyla paranın aynı anda içeride ve dışarıda değerini korumak olmuştur. Bu dönemde aynı zamanda para politikası araçları da aktif olarak kullanılmaya başlanılmıştır.

Kullanılan para politikası temel aracı faiz oranlarının kontrolü olmuştur. Merkez Bankaları faiz oranlarını kontrol etmek için altın rezervlerini kullanmışlardır. Altın olarak faizlerin yükselmesini, altın satarak faizlerin düşmesini önlemeye çalışmışlardır.

1.1.3. 1945 – 1971 Dönemi: Bretton Woods Dönemi Merkez Bankacılığı

1945 – 1971 yılları arasındaki dönemde ABD ve İngiltere öncülüğünde Bretton Woods sistemi oluşturulmuştur. Bu sistemde, döviz kurlarının değişim oranı sabitlenmiştir. Teoride tüm paralar altına bağlanmıştır. Altın stoklarının önemli bir kısmı ABD'nin eline geçtiği için, pratikte tüm paralar ABD dolarına sabitlenmiş ve ABD doları da altına endekslenmiştir. Bu dönemde, ekonomi politikaları asıl olarak maliye politikaları çerçevesinde oluşturulmuş, para politikaları ise maliye politikalarını destekleyici bir unsur olarak görülmüştür.

1.1.4. 1971'den Günümüze: Bağımsız Merkez Bankacılığı

1970'lerin ilk yarısında, petrol fiyatları aşırı yükselmiştir. Merkez bankaları bu dışsal şokun ülke ekonomileri üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek amacıyla gevşek para politikaları izlemeye başlamışlardır. Bunun sonucu olarak birçok ülkede enflasyonist bir sürecin yaşanması ve bu sürecin olumsuz etkilerinin birçok alanda hissedilmesi nedeniyle,

merkez bankalarından beklentiler değişmeye başlamıştır. Altın standardına bağımlı sabit kur sistemleri de petrol şokları nedeni ile sürdürülemez hale gelmiştir.

Bu süreçte, hedeflerin hepsini dikkate almanın para politikasını etkisizleştirdiği, ekonomik kalkınmaya beklenen desteği vermediği, enflasyonist bir sürece yol açtığı görülmüştür.

Bretton Woods sisteminin yıkılışı ve dalgalı kur rejimine geçişle birlikte, merkez bankalarının para politikası stratejilerinde ve kullandıkları araçlarda önemli değişiklikler meydana gelmiş, günümüz modern merkez bankacılığı anlayışının tohumları atılmıştır.

Bu dönem de, merkez bankalarının temel ekonomik hedeflere en büyük katkıyı ancak fiyat istikrarını sağlayarak yapabileceği görüşü ağır basmış, dalgalı kur rejimleri ve parasalcı ekolün etkili olması ile birlikte para politikası stratejilerinde de yapısal değişiklikler meydana gelmiştir.

1970'lerin ikinci yarısından itibaren endüstrileşmiş ülkelerdeki para politikası uygulamaları parasal hedefleme üzerine yoğunlaşmıştır. Parasal hedefleme stratejisi temel olarak nihai hedef olarak belirlenen fiyat istikrarına ulaşılmasında ara hedef olarak belirlenen parasal büyüklüklerin kontrolüne yönelik olarak kurgulanmaktadır.

1980'lerden başlayarak, bir çok ülke örneğinde parasal büyüklük hedeflerine pratik olarak ulaşılması hem güç olmuş, hem de parasal hedeflere ulaşılması için gösterilen çabalar faiz oranlarının aşırı dalgalanması gereğini ortaya çıkartmıştır. Yapısal olarak enflasyon ile parasal büyüklükler arasındaki ilişkinin zayıfladığı, değişkenlik gösterdiği bu süreçte, merkez bankacılığındaki genel eğilim parasal hedeflemeden vazgeçmek olmuştur.

Fakat, parasal hedefleme stratejisinin öncülerinde Bundesbank (Almanya Merkez Bankası) ve İsviçre Merkez Bankası, merkez bankacılığındaki genel eğilimin aksine parasal hedefleme stratejisinden vazgeçmemiştir. Özellikle Bundesbank ekolü günümüze kadar gelen başarılı uygulamalarıyla, fiyat istikrarı, şeffaflık, beklenti yönetimi, kamuoyu ile

iletişim, merkez bankası kredibilitesi gibi modern merkez bankacılığında önemi vurgulanan belli başlı kavramlarla özdeşleşmiştir.

1990'lı yıllarda merkez bankacılığındaki temel tartişmalar, operasyonel tekniklerden merkez bankası bağımsızlığı, sorumluluğu ve güvenilirliği gibi yapısal sorunlara doğru kaymıştır. 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren ise “enslasyon hedeflemesi” stratejisi yaygınlık kazanmıştır.

Bağımsızlık, şeffaflık ve güvenilirlik genel ilkeleri çerçevesinde kısa vadeli faizlerin en temel para politikası aracı olduğu bu stratejide, artık parasal büyüklükler ara hedefler olmaktan çıkarılmıştır. Özellikle beklentilerin şekillenmesine ayrıca önem verilmeye başlanmıştır. Günümüz merkez bankacılığının temellerinin şekillendiği bu döneme Yeni Zelanda Merkez Bankası öncülük etmiştir.

Sonuç olarak, 1970'li yılları ve sonrası dönemi, doğrudan para politikası araçlarından, piyasa mekanizmasına dayalı dolaylı para politikası araçlarına geçiş dönemi olarak görebiliriz.³

1.2. MODERN MERKEZ BANKACILIğININ AMACI

Modern Merkez Bankacılığında; “Merkez Bankalarının asli görevi fiyat istikrarıdır. Merkez bankaları, diğer ekonomik hedeflere katkıyı, ancak ve ancak fiyat istikrarını gözeten politikalarla yapabilir” anlayışı hakimdir.

Fiyat istikrarı, genel bir tanım çerçevesinde, insanların yatırım, tüketim ve tasarrufa yönelik kararlarında dikkate almaya gerek duymadıkları ölçüde düşük bir enflasyon oranını ifade eder. Fiyat istikrarının faydaları şu şekilde özetlenebilir:

³ TCMB, TCMB Bilançosu Açıklamalar, Rasyolar ve Para Politikası Yansımaları, Ankara , Şubat 2006

a. Görelî fiyatlar kolaylıkla izlenebilir: Tüketim ve yatırım kararları daha etkin alınır dolayısıyla kaynakların verimli dağılımı düzenlenir. Bu da ekonominin büyüme potansiyelini artırır.

b. Tasarruf sahipleri ve yatırımcılar fiyat istikrarının sürdürüldüğünden emin olduklarında enflasyon risk primi talep etmezler: Tasarruf sahipleri ve yatırımcılar enflasyonun dalgalı ve yüksek bir seyir izlediği ekonomilerde yatırımlarının getirisini enflasyon riskinde korumak için, olması gerekenden daha yüksek getiri talep ederler. Bu da nominal ve reel faizlerin yükselmesine dolayısıyla yatırım maliyetlerinin artmasına neden olur. Yüksek reel faizler yatırımları azaltır ve ülke kalkınmasını olumsuz etkiler.

c. Verimsiz harcama ve yatırımı azaltır: Enflasyonun yüksek olduğu ortamlarda, ekonomik birimler enflasyona karşı korunmak amacıyla kaynaklarını verimli alanlara yatırım yapmak yerine daha çok stoklama yaparlar. Bu da ekonomik büyümeyi olumsuz etkiler. Fiyat istikrarı ise bu tür gereksiz mal stoklamayı azaltarak kaynakların verimli alanlara yönlendirilmesini sağlar.

d. Enflasyondan korunmak için gereksiz ve verimsiz uğraşları azaltır: Yüksek ve dalgalı enflasyon, yatırım kararlarının çok sık değiştirilmesine, yatırım araçları arasında harekete ve sık banka ziyaretine neden olur ve zaman kaybına neden olur.

e. Para ikamesi azalır: Para ikamesi yerli para yerine yabancı paranın tercih edilmesidir. Yabancı parayı elde tutmak ise o ülkeye faizsiz kredi vermek demektir.

f. Gelir transferini ve gelir dağılımının bozulmasını önler: Enflasyondan en fazla sabit gelirliler zarar görür ve gelir dağılımı onlar aleyhine bozulur. Gelir dağılımının bozulması ve gelir transferleri toplumsal barışı ve sosyal yapıyı da olumsuz etkiler. Yani; fiyat istikrarı, ekonomideki kaynaklar üzerinden gerçekleşen yolsuzluğu engelleyerek ülkenin yoksullaşmasını engeller.⁴

Tüm bu nedenler göz önünde bulundurulduğunda, fiyat istikrarının gerek ekonomik kalkınma ve gerekse gelir dağılımında adalet ve toplumsal barış açısından ön koşul

⁴ TCMB, TCMB Bilançosu Açıklamalar, Rasyolar ve Para Politikası Yansımaları, Ankara , Şubat 2006

olduğu anlaşılmaktadır. Fiyat istikrarı hedefine ulaşmak için de Merkez Bankaları para politikası stratejilerini kullanırlar.

1.3. MERKEZ BANKALARININ PARA POLİTİKASI STRATEJİLERİ

Para politikası stratejileri karar otoritesinin gereken verileri kullanarak ekonomik gelişim çizgisi çerçevesinde analitik bakımdan uygun karar vermesidir. para politikası araçları şu şekilde sıralanabilir:

1.3.1. Açık Piyasa İşlemleri

En etkin para politikası aracı açık piyasa işlemleridir. Açık piyasa işlemleriyle merkez bankası para politikasının hedefleri çerçevesinde, para arzının ve ekonominin likiditesinin etkin bir şekilde düzenlenmesi amacıyla, yerli para karşılığında menkul kıymet kesin alım-satımı, geri alım vaadi ile satım (ters repo) ve geri satım vaadi ile alım işlemleri (repo), yerli para cinsinden depo alınması ve verilmesi işlemlerini yapabilir. Açık piyasa işlemleri ile ilgili usul ve esaslar ile işlemlere konu olacak kıymet türleri merkez bankası tarafından belirlenmektedir.

Açık piyasa işlemleri, yalnızca para politikası amaçları için yürütölür ve Hazineye, kamu kurum ve kuruluşları ile diğer kurum ve kuruluşlara kredi amacıyla yapılamaz. Açık piyasa işlemleri ile piyasanın likiditesi düzenlenmektedir ve merkez bankalarının temel para politikası aracıdır.

Açık piyasa işlemlerinin en etkin para politikası aracıdır. Çünkü faiz oranları ve işlem miktarı merkez bankasının insiyatifindedir ve günün her saatinde değişik yöntemlerle kullanılabilir. Açık piyasa işlemleri genelde ikincil piyasa işlemleridir. Bu nedenle, açık piyasa işlemlerinin etkinlikle uygulanabilmesi için gelişmiş bir para ve menkul kıymetler piyasalarının oluşması gerekmektedir. Bu nedendir ki, açık piyasa işlemleri 1980'lerden başlayarak gelişmekte olan ülkelerde uygulanmaya başlanabilmiştir. Açık piyasa işlemleri ile piyasadaki yerli para likiditesi ve para piyasası faiz oranları belirlenir.

1.3.2. Döviz ve Efektif Alım-Satımları

Merkez bankaları, tam dalgalı kur politikası uygulamıyorlarsa, kur politikalarını döviz ve efektif alım-satımları ile gerçekleştirirler. Merkez bankasının döviz ve efektif alım-satımlarının kurlar üzerindeki etkisi yanında piyasadaki yerli para likiditesi üzerinde de doğrudan etkisi vardır. Merkez bankası döviz ve efektif sattığında piyasadaki yerli para likiditesi azalırken; aldığı piyasadaki yerli para likiditesi artar. Merkez bankaları döviz ve efektif alım-satımlarını asıl olarak piyasadaki likiditenin kontrolü amacıyla kullanmazlar. Bu nedenle, likidite üzerindeki etkilerine rağmen, çoğu kez döviz ve efektif alım-satımları standart para politikası araçları arasında sayılmaz.

1.3.3. Reeskont Penceresi İşlemleri

Reeskont penceresi işlemleri, para-menkul kıymet piyasalarının gelişmediği ve açık piyasa işlemlerinin kullanılmadığı 80'ler öncesinde merkez bankalarının en önemli politika araçlarından biridir. Bu uygulamada, bankalar, merkez bankasınca belirlenen, genelde kısa vadeli senetleri merkez bankasının belirlediği faiz oranlarından iskonto ettirerek likidite elde ederler. Bu uygulama, ekonomik büyümenin de bir amaç olduğu eski merkez bankacılığı anlayışını yansıtır. Ancak, piyasaların gelişmesi sonucu açık piyasa işlemlerinin etkinleşmesi ve modern merkez bankacılığı anlayışı nedeniyle, reeskont penceresi işlemleri artık aktif olarak kullanılan bir araç değildir.

1.3.4. Zorunlu Karşılıklar

Zorunlu karşılık uygulaması, asıl olarak bankalara, mevduat ve mevduat benzeri yükümlülüklerinin belirli bir oranı kadar tutarı merkez bankası nezdinde bloke ya da serbest mevduatlarında tutma zorunluluğu getirmektedir. Zorunlu karşılık uygulamasında iki ana amaç hedeflenmektedir. Birincisi, bankacılık kesiminin vade ve kredi riskini azaltmak amacıyla, varlıklarının belirli bir oranının risksiz ve likit olarak tutulmasının sağlanması iken ikincisi para arzının kontrol edilmesidir.⁵

⁵ TCMB, TCMB Bilançosu Açıklamalar, Rasyolar ve Para Politikası Yansımaları, Ankara , Şubat 2006

İKİNCİ BÖLÜM

MERKEZ BANKASI BİLANÇOSU VE ÖNEMİ

2.1. MERKEZ BANKASI BAĞIMSIZLIĞI VE BİLANÇO HAKİMİYETİ

Bağımsızlık, birinin ya da birilerinin etkisi altında olmama durumu ya da diğer bir ifadeyle, başkalarının etkisinden, yönlendirmesinden ve kontrolünden bağımsız olma olarak tanımlanmaktadır. Bağımsızlığın bu tanımsal anlamı ekonomideki kurum ve kurullar açısından değerlendirildiğinde, bağımsızlık, siyasetin etkisinden, yönlendirmesinden ve kontrolünden bağımsız olmak olarak ortaya konulabilir. Her kurum veya kurul bazında bu tanımın ifade ettiği unsurların değiştiği ve ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiği şüphesizdir.

Merkez Bankası bağımsızlığı konusu son yıllarda tüm dünya üzerinde oldukça tartışma yaratmaktadır. Avrupa’da, Avrupa Parasal Birliği’nin anahtar elemanı bağımsız uluslar üstü merkez bankası oluşumudur. Ayrıca, çoğu Doğu Avrupa geçiş ekonomileri merkez bankalarını daha bağımsız hedefleyen reformlar kabul etmişlerdir. Bugünlerde nadir olan şey, hem uygulamacıların hem de akademik ekonomistlerin dikkatini çekmesidir.

Konu, son iki yüzyıldır tartışılmış ve merkez bankasının kendisi kadar eskidir. Bağımsızlığın işaretleri; tanım olarak hükümetten bağımsız olma ve bütçeyi finanse etmemedir. Bu durum 1824’te ulusal bankanın kurulması hakkındaki yazıda Ricardo tarafından açıkça tanımlanmıştır; “Hükümetin kağıt para basımına güvenemeyeceği söylenebilir, bu kesinlikle onu bozar. Eğer Hükümet, yani bakanlar kağıt para basmanın gücüne kendileri güvenirse, bu büyük tehlike olacaktır. Fakat, ben bu güveni kendi resmi konumlarından kaldırılmayan fakat Parlamento’nun bir veya her ikisinin oyuyla kaldırılan yöneticilerin eline vermeyi umuyorum. Ayrıca onların arasında para anlaşmalarının her türünü yasaklayarak bu yöneticiler ve bankaların arasındaki karşılıklı ilişkiyi engellemeyi umuyorum. Yöneticilerin kontrolü veya etkisi altındaki en basit derecede veya herhangi bir hak iddiasında, Hükümet’e ödünç para vermemelidir. Eğer hükümet para isterse, bunu yasal yollardan elde etmek zorunda olmalıdır. Yasal yollar; insanları vergilendirmek, hazine bonusu basımı veya satışı, kredi yaratma, ülkede var olan sayısız bankanın herhangi birinden borç alma vs. Fakat hiçbir durumda para yaratma gücüne sahip olan kişilerden borç alınmasına izin verilmemelidir.”

Para politikası uygulamalarının gerek merkez bankası gerekse bankalar bilançoları üzerinde doğrudan etkileri bulunmaktadır. Ülkelerin uyguladığı makroekonomik politikalar ve bunların merkez bankası bilançosuna yansımaları, merkez bankalarının kendi bilançoları üzerindeki hakimiyetleri konusunda belirleyici olmaktadır.

Merkez bankalarının bilançoları üzerine hakimiyeti konusu incelenirken gündeme gelecek en önemli nokta merkez bankası bağımsızlığıdır. Merkez bankası bağımsızlığından bahsedebilmenin ön koşulu politik bağımsızlıktır. Politik bağımsızlığın ölçütü, para politikasının ve programların doğrudan doğruya merkez bankası tarafından düzenlenmesi ve yürütülmesidir. Buna göre para politikası ve politikanın formülasyonu, uzun dönemde fiyat istikrarı hedefini öncelikli olarak kabul eden gözetken apolitik kişilerin kontrolünde gerçekleşmesi merkez bankasının bağımsızlığını artırmaktadır. Bu durum, fiyat istikrarının sağlanmasının da bir teminatı olarak kabul edilir.⁶

Aksine, para politikasının belirlenmesinde kısa dönem hedefleri ön planda tutan ve bu hedefleri gerçekleştirmek pahasına uzun dönemde büyük ekonomik maliyetleri göze alan bir anlayış hakimse merkez bankasının bağımsızlığından söz edilemeyecektir. Bir başka deyişle para politikasının hazırlanması ve yürütülmesi aşamasında merkez bankasına değişiklik yönünde müdahalede bulunuyorsa ve siyasi otorite para basımını kendi amaçları yönünde kullanmak üzere merkez bankası üzerinde baskılar oluşturuyorsa, bağımsızlık söz konusu olamayacağı gibi; para politikasını sağlıklı ve tutarlı bir biçimde sürdürebilme olanağı da güçleşecektir.

Merkez bankası özel bir para otoritesi kimliğine sahip bulunsa bile, siyasi iktidarların elinde para politikasını etkileyebilecek çok sayıda resmi ya da gayri resmi kanallar bulunmaktadır. Bu kanalların kullanılmasını engelleyebilmek ise oldukça zordur. Siyasi otorite gerektiğinde yasama organından aldığı güçle yasal düzenlemeler yapabilmekte ve bağımsızlığı bir ölçüde frenleyebilmektedir. Ekstrem durumlarda ise siyasi otorite merkez bankasının statüsünü bile değiştirme yoluna gidebilmektedir.

Para politikasının, merkez bankasının doğrudan kendisi tarafından hazırlanması ve uygulanması, sahip olduğu bağımsızlığın önemli bir ölçütüdür. Bu merkez bankasının amaç bağımsızlığını ifade eder. Bir diğer bağımsızlık türü ise merkez bankasının para

⁶ TCMB, TCMB Bilançosu Açıklamalar, Rasyolar ve Para Politikası Yansımaları, Ankara , Şubat 2006

politikasının uygulanmasında yararlanacağı araçların seçimi ve kullanılmasıdır. Bu da, araç bağımsızlığı adını alır. Yapılan araştırmalar amaç bağımsızlığından çok araç bağımsızlığının önem taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede merkez bankasına açıkça belirlenmiş bir hedefin ya da hedefler setinin verilmesi, merkez bankasının gerçekleştirmek üzere yetkili tayin edilmesi ve kendisinin doğrudan sorumluluk üstlenmesi gerektiği savunulmaktadır.

Para politikasının temel hedeflerinin kimler tarafından belirlendiği ve modern merkez bankacılığında beklentilerin yönlendirilmesinde kilit bir önemi olan kamuoyu ile iletişim konuları, merkez bankası bağımsızlığı ve bağımsızlığın niteliği ile yakından ilişkili konulardır. Merkez bankası bağımsızlığı araç ve amaç bağımsızlığı olarak ikiye ayrılır. Yaygın olarak vurgulanan merkez bankası bağımsızlığı için araç bağımsızlığı, yani belirlenen bir hedefe ulaşmak amacıyla merkez bankası tarafından para politikası araçlarının herhangi bir kısıt olmaksızın bağımsız bir şekilde kendisinin kullanılabilmesi, gerekli ve yeterli bir ön koşuldur.

Para politikasının uygulanmasında, siyasi otoriteden kaynaklanacak baskılar uygulanacak politika hedeflerini saptırabileceği gibi, ekonomide dengelerin bozulmasına da yol açabilmektedir. Para politikası üzerinde yoğunlaşan siyasi baskının önüne geçilebilmesi için merkez bankalarının bağımsız birer kimliğe sahip olmaları gereklidir. Bağımsız bir merkez bankasının para politikasının etkinliğini artıracacağı ve uzun dönemde fiyat istikrarını sağlayacağı yönündeki görüş son yıllarda genel olarak kabul görmektedir. Para politikası uygulamalarında politika uygulayıcılarının hedeflerini açıklamaları, ekonomik birimlerin bu açıklamalar sonrasında bekleyişlerini oluşturmaları ve politikaların sonuçlarının alınması dinamik bir süreçtir. Bu noktada, fiyat istikrarına ulaşmanın da uzun vadeli bir süreci içerdiğini belirtmek gerekmektedir.

Merkez bankalarının bağımsızlığı anlayışı, 1970'lerdeki stagflasyon krizinden sonra parasal politikaların ekonomilerde etkinlik kazanmasından sonra önem kazanmıştır. Para politikalarının birinci etken olması, bu işlevi sağlayan kurumlarla hükümetler arasındaki ilişkilerinin de daha yakından incelenmesine neden olmuştur. . O dönemin en büyük sorunu yüksek enflasyon oranları idi ve bütün çalışmalar bu sorunun ana kaynağını tespit etmeye yönelik olmuştur. Bu sorunu ikinci dünya savaşı sırasında yaşayan Alman ekonomisi çözümünü de erken üretmiştir. Bütün ülkelerin yüksek enflasyonla boğuştuğu dönemde bu ülkenin makul seviyedeki enflasyon oranı, çalışmaları Bundesbank'ın statüsü üzerinde yoğunlaştırmıştır. İncelemeler sonucu ortaya çıkan Bundesbank'ın ileri düzeyde bağımsız

yapısı, Alman Hükümeti ile ilişkisi çalışmaların merkez bankası bağımsızlığının belirli kriterler aracılığıyla ölçülmesi ve değerlendirilmesi üzerinde odaklanmıştır.

1980'lerden bu yana dünyada merkez bankalarına daha fazla bağımsızlık verme yönünde büyüyen bir trend gözlenmektedir. Merkez bankası bağımsızlığı literatürüne göre, bağımsızlık fiyat istikrarı yönünde inanılabilirlik sağlamak yoluyla enflasyonu düşürmekte yardımcı olabilecek bir kurumsal özellik olduğu tespit edilmiştir.

Merkez bankası bağımsızlığının sağlandığı bir kurumsal çerçevenin para politikası uygulaması üzerinde önemli etkileri vardır. Bunlardan en önemlileri modern merkez bankacılığı ve para politikası uygulamalarında rolü sıklıkla vurgulanan beklentileri yönlendirebilme işlevinin sağlanması ve/veya güçlendirilmesidir. Merkez bankası bağımsızlığının bilançoya en belirgin yansıması ise Türkiye örneğinde gözlenmiştir. TCMB'nin bağımsızlığını sağlayabilmek için kısa vadeli avans uygulamalarında TCMB kanununda değişiklik yapılarak hukuksal olarak önüne geçilmiştir. Kısa vadeli avans uygulamasının son bulmasının, yani para otoritesi kaynaklarının maliye politikasında başvurulabilir kaynaklar olmaktan çıkarılmasının önemli etkileri olmaktadır. Bu etkilerden en önemlisi, merkez bankası bilançoları, para politikasının şeffaf şekilde takip edilebildiği bir gösterge olmasıdır. Tamamen bir para politikası aracı olması sağlanmış bir açık piyasa işlemleri, para politikasının kredibilitesi ve beklentilerin yönlendirilmesi açılarından önem kazanacaktır.

“Yukarıda bahsedilen bu kavramlar çerçevesinde Türkiye örneği göz önüne alındığında ise, mevcut durum şu şekilde açıklanabilir: Dünyadaki diğer birçok merkez bankasında da olduğu gibi, TCMB'nin temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Bu amaç 2001 yılında yeniden düzenlenen Kanununda da belirtilmiştir. Bu konu çerçevesinde oluşturulmuş para politikası, sadece enflasyonun gelecekte izleyeceği hareketi göz önüne almaktadır. TCMB, fiyat istikrarını amaçlamıştır ve bu amaca giden yolda merkez bankası bağımsızlığı konusunda önemli adımlar atmıştır.

TCMB'nin araç bağımsızlığı güvence altına alınarak kamu kurum ve kuruluşlarına birincil elden kredi verme uygulamasına son verilmiştir. Bununla beraber, uzun yıllar makroekonomik istikrarsızlıklar yaşanmıştır ve sonucunda oluşan yüksek ve oynak enflasyon oranları hafızalara yerleşmiştir. Bunun sonucunda para ikamesinin halen yüksek

seviyelerde seyretmesi gibi etkenlerin TCMB Bilançosuna olumsuz yansımaları bulunmaktadır. TCMB para politikalarıyla doğrudan ilişkisi olmayan pek çok işlem de yapmaktadır. Örneğin; Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesapları (KMDTH) ve Süper Döviz Hesapları (SDH) gibi TCMB Bilançosunda para politikası uygulaması ile doğrudan ilişkisi olmayan kalemlerin varlığı, TCMB'nin Bilançosu üzerindeki hakimiyetine önemli ölçüde engel oluşturmaktadır. Diğer taraftan, TCMB Hazinesinin mali ajanıdır ve bu nedenle bilançonun önemli bir bölümü Hazinesinin Türk parası ve döviz cinsi mevduatlarından oluşmaktadır. Bütün bunlara ek olarak, yapısal likidite fazlası para politikasının etkinliğini belirli ölçülerde kısıtlamaktadır. 2001 yılında gerçekleştirilen bankacılık operasyonu ile yapısal likidite fazlası ortaya çıkmıştır ve söz konusu likidite fazlasının TCMB tarafından piyasadan çekilme gerekliliği TCMB Bilançosunu riskli bir yapıya büründürmüştür.

Merkez bankası bağımsızlığı kavramı, TCMB'nin bilançosuna hakimiyeti açısından ortaya konulan sorunların ortadan kalkması için tek başına yeterli değildir. Ancak, araç bağımsızlığının sağlanması, TCMB'nin fiyat istikrarı odaklı para politikasının kredibilitesi için önemli bir çıkış noktası olmuştur. Güvenilir bir para politikası, fiyat istikrarına ulaşılmasının temel ön koşuludur. Fiyat istikrarının olmadığı bir ortamda makroekonomik istikrardan söz etmek de mümkün olmayacaktır.

Makroekonomik istikrarın, ekonominin parasallaşması emisyon genişlemesini beraberinde getirecektir. Daha etkin bir para politikası uygulaması ise parasallaşmış bir ekonomi gerektirdiği göz önüne alındığında bütün bu kavramlar arasındaki ilişki daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.”⁷

Sonuç olarak, makroekonomik istikrara ulaşılmasında fiyat istikrarı hedefine odaklanmış ve araç bağımsızlığı sağlanmış bir merkez bankasının varlığı önemli bir rol oynayacaktır. Aynı zamanda sağlıklı bir makroekonomik yapı daha etkin bir para politikası uygulaması için gerekli ön koşulları oluşturacaktır. Bu çerçevede, fiyat istikrarının sağlandığı sağlam temeller üzerine oturmuş bir makroekonomik yapıda, bilanço alanında Avrupa Birliği'ne uyum süreci ile de ilişkilendirilebilecek yeni düzenlemelerle TCMB'nin Bilançosuna hakimiyetinin daha da artacağı açıktır.

⁷ TCMB, **TCMB Bilançosu Açıklamalar, Rasyolar ve Para Politikası Yansımaları**, Ankara , Şubat 2006

Merkez bankalarının bilanço yapıları ile ilgili gündeme getirilmesi gereken bir diğer önemli konu para politikası uygulamaları sonucunda ortaya çıkacak kar ve zarardır. Bütün dünyada merkez bankaları kar amacı gütmeyen kurumlardır. Bu durum, onları ticari bankalardan ayıran en belirleyici özelliktir.

Bugün merkez bankalarına fiyat istikrarı sağlama görevi kanunları ile verilmiştir. Bankalar bu görevlerini, yine kanunlarında belirlendiği şekilde para politikası araçlarını kullanarak yerine getirirler. Enflasyonla mücadelede kararlı olduğu sinyali vermek isteyen bir merkez bankasının yapacağı en önemli iş şeffaf ve tutarlı bir biçimde, fiyat istikrarına yönelik politikalarını uygulamaktır. Bununla birlikte, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki merkez bankalarının bilanço yapılarında görülen farklılıklar, fiyat istikrarına ilişkin uygulanan politikalar sonucunda merkez bankalarının kar veya zarar etmesine yol açabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, merkez bankası bağımsızlığı yolunda önemli kazanımlar sağlamış merkez bankaları dahi geçmişte uygulanan makroekonomik politikaların ve yaşanan finansal krizlerin merkez bankası bilançosu üzerindeki yansımaları nedeniyle zarar edebilmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, merkez bankası zararının, para tabanında artışa yol açması ya da gelecekteki likidite artışını kaçınılmaz hale getirmesi hallerinde ortaya çıkabilecek parasal büyüme ve enflasyonist baskı, ekonomik istikrarın gidişatı hakkında endişelere yol açabilirse de, her zaman finansal disiplinde bir zayıflık anlamına gelmemektedir. Çünkü, merkez bankalarının zararları sadece enflasyon hedefinin gerçekleşmesini tehlikeye soktuğu durumlarda sorun olarak kabul edilir. Hedefleri doğrultusunda para politikalarını uygulayabildikleri ve hedeflerine ulaşabildikleri sürece, merkez bankalarının faaliyetleri sonucunda kar veya zarar etmelerinin bir önemi yoktur.⁸

2.2. TÜRKİYE MERKEZ BANKASI BİLANÇOSU

Bilanço, bir işletmenin varlıklarının ve bu varlıkları edinmek için başvurulmuş kaynaklarının parasal değerlerle belli bir andaki mali durumunu gösteren bir tablodur.

Merkez bankası bilançoları da diğer bilançolar gibi varlıklarını ve bunların nasıl finanse edildiğini göstermektedir. Fakat, diğer bilançolar pasif hareketli bilançolardır. Merkez bankası bilançosu ise aktif hareketli bir bilançodur. Yani, şirketler önce kaynağı bulup sonra bunu nerede kullanacağını belirlerken, Merkez Bankaları önce aktifini bulup

⁸ PARASIZ, İlker, **Para Politikası – Türkiye Uygulaması**, Bursa, 1998

sonra bunu finanse edeceği kaynağı üretmektedir. Ayrıca, merkez bankaları bilançolarının aktif hareketli olmalarının en temel nedeni para basarak piyasaya sürmesidir. Merkez bankasının basıp piyasaya sürdüğü para diğer kurumlar için bir varlığı temsil ederken, merkez bankası için borcu temsil etmesidir.

Merkez Bankası'nın piyasaya sürdüğü paranın yükümlülüğüdür ve bu yükümlülük bilançonun aktifinde yer alır. Merkez bankaları bilançolarını diğer şirketlerden ayıran bir özellik de, bilançolarının büyüklüğündeki değişmelerin, iktisat politikası kararlarının mali sistemle etkileşiminin bir yansıması olmasıdır. Merkez bankalarının bilanço büyüklükleri ile birlikte bilanço içindeki kalemlerin büyüklükleri de uygulanan para politikasının anahtar değişkenleridir. Bu da merkez bankası bilançolarının diğer kurumlardan farklı olarak sık aralıklarla ilan edilme nedenidir.

Para politikası, ekonominin likiditesini, ekonominin ihtiyaçları doğrultusunda sağlama sorunu ile ilgilendir. Merkez bankaları para politikası uygulamakla yükümlüdür. Merkez bankaları bu işlevlerini, banka ve banka dışı kesimlere olan yükümlülüklerini yani bilançosunun pasifini değiştirerek, ekonominin likiditesini ayarlamakla yerine getirmektedir.

Merkez bankaları bilançoları para politikası uygulamaları ve mali sistemin karşılıklı etkileşimi sonucunda biçimlenir. Bu bilançolar, ekonomideki diğer birimlerin kararlarına yardımcı olması açısından önemli bilgi kaynağı oluşturmaktadır. Çünkü, bilanço kalemlerine bakılarak para politikasının yönü anlaşılabilir. ⁹

Genel olarak, merkez bankalarının temel hedefi fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmektir. Merkez Bankaları, uzun dönemde toplumun refah düzeyini yükseltmede bir ön koşul olan bu hedefi tutturabilmek için kanunları çerçevesinde para politikası araçlarını kullanırlar. Bu süreçte, fiyat istikrarı ile doğrudan ilgili olan finansal istikrar da merkez bankalarının gözetmeleri gereken önemli bir husustur.

Merkez bankasının görevleri arasında uzun dönemde fiyat istikrarının sağlanacağına ilişkin bir hükmün bulunması son derece önemlidir ve gereklidir.

Bir merkez bankası için başlıca görev ve hedef, uzun dönemde fiyat istikrarını gerçekleştirmek olmalıdır. Merkez bankası böyle bir görev yüklenmişse ve bunu

⁹ ARDIÇ, Hülya, **1994 ve 2001 yılı Ekonomik Krizlerinin, TCMB Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi**, Ankara, Aralık 2004

gerçekleştirmek için gerekli olan irade ve inisiyatifi de yasalardan alabiliyorsa politik bağımsızlıktan söz edilebilir. Aksine yürütülecek politikanın hedefleri net olarak belirlenmemiş ve kurumlar arasında görev ve sorumlulukların alanı da iyi düzenlenmemişse, gerek merkez bankası ile hükümet arasındaki ilişkilerde politika hedefleri arasındaki ilişkilerde, gerekse politika hedefleri arasında çatışmalar çıkabilecektir. Ayrıca, siyasi iktidar çıkarları nedeniyle böyle bir çatışmaya zemin hazırlayabilir. Buna göre, merkez bankası fiyat istikrarının sağlanmasını öncelikli hedef olarak belirlemiş olsa bile, kısa dönemde böyle bir ikileme zorlanabilir. Ancak uygulamada, merkez bankalarının zaman içinde ikilemlerle karşılaşma olasılığının azaldığını görmekteyiz.

Para politikalarıyla ilgili olarak gerçekleştirmeleri gereken hedeflerin sayıca artması merkez bankalarının bağımsızlığını zedeleyebilir. Büyüme, istihdam, ödemeler bilançosu denkliliği ve fiyat istikrarı gibi makroekonomik hedeflerin çoğalması hedefler arasında etkin bir koordinasyon sağlanmasını zorlaştırabilir. Bu durumda para politikasının açıklığı azalabilir. Dolayısıyla hem merkez bankasının hem de hükümetin sorumluluğu zayıflayabilir. Neticede bir politika hedefinin gerçekleştirilmesi sırasında oluşabilecek bir başarısızlık diğer hedeflere yollama yapılarak mazur gösterilebilir. Bu nedenle, hedeflerin kesin olarak belirlenmemesi durumunda para politikasından sorumlu olacak kişiler ya da kurumlar açık bir biçimde tanımlanamaz. Üstelik böyle bir durumda kamuoyunun para politikasına olan güvenilirliği ortadan kalkar ve belirsizlikler doğar. Buna göre hedeflerin açık bir biçimde belirlenmesi ve önceliğin de fiyat istikrarına verilmesi, para politikasının başarısını belirleyen temel koşuldur.

Merkez bankalarının fiyat istikrarını ve finansal istikrarı sağlamak için uyguladıkları politikalar sonunda döviz kuru ve faiz oranlarında meydana gelen değişimler bilançolarını etkilemektedir. Bu politikaların merkez bankası bilançosuna yansımaları ekonomideki karar alma birimleri için önemli bir gösterge niteliğindedir.

Para politikasının etkin olarak yürütülebilmesi için ilk önce merkez bankasının kendi bilanço büyüklüğünü ve yapısını denetleyebilmesi gerekmektedir. Aynı şekilde, etkin bir parasal denetim için de, merkez bankalarının ellerinde, serbestçe kullanabilecekleri faiz ve likidite araçları olmalıdır. Merkez bankası, faiz araçları ile öncelikle kendi aktiflerine uyguladığı faizler serbestçe kendisi belirleyebilmeli ve açık piyasa işlemleri ile de kısa vadeli faizleri yönlendirebilmelidir. Ayrıca, merkez bankası bilançosunun aktiflerini serbestçe

kontrol edebilmeli ve bunların vadesi, kısa sürede tasfiye edilmelerine olanak tanıyacak kadar kısa olmalıdır.¹⁰

Ülkemizdeki para politikası uygulamalarının genel çerçevesi düşünüldüğünde, bilançonun yapısı ve kalemlerdeki gelişmelerin önemi giderek artmaktadır. Merkez bankaları aktiviteleriyle hem kendi bilançolarını, hem de bunu yaparken bankaların rezervlerini, dolayısıyla bilançolarını etkilerler. Örneğin, zorunlu karşılık oranlarını değiştiren merkez bankası, bu değişiklik aracılığıyla bankaların kullanılabilecekleri kredilerin hem miktarını hem de maliyetini etkilerler. Merkez bankası'nın etkin bir para politikası yürütebilmesi için öncelikle kendi bilanço büyüklüğünü ve bileşimini etkileyebilmesi gerekmektedir. Bu nedenle TCMB operasyonlarının yansımalarına ilişkin içerdiği bilgiler nedeni ile piyasa katılımcıları, firmalar ve akademisyenler dahil bir çok kesimin en çok ilgilendiği veri setlerinin başında TCMB Bilançosu gelmektedir.¹¹

Paranın ekonomik aktiviteye etkisini tanımlayan aktarım mekanizmalarının etkinliğinden beklenen yararların sağlanabilmesi için merkez bankası bilançolarının olabildiğince sade ve kolay anlaşılabilir şekilde kamuoyuna sunulması gerekmektedir.

2.3. TCMB BİLANÇOSUNUN ÖNEMİ

Merkez bankalarının bilançoları para politikaları ile mali sistemin karşılıklı etkileşimi sonucunda biçimlenir. Dolayısıyla merkez bankası bilançosu, ekonomideki karar alma birimlerinin davranışlarının oluşumunda etkin olan önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu nedenle bu bilançonun açık, anlaşılabilir bir biçimde düzenlenmiş olması gereklidir.

TCMB Bilançosunun önemi, ekonomi politikalarının saptanma ve uygulanmasında TCMB'nin önemli bir otorite olmasından gelmektedir. TCMB bilançosundaki değişmelerin piyasada döviz kurları, faizler, enflasyon, mevduat hacmi, kredi hacmi ve piyasa beklentileri gibi değişkenleri etkilemesi onu standart bir bilanço olmaktan çıkarır ve mali sistemdeki ilişkilerin odak noktası haline getirir. Bu bağlamda TCMB Bilançosu ekonomiyi etkilerken, ekonomideki gelişmelerden de kendisi etkilenir. Ayrıca, para politikalarını

¹⁰ SERDENGECİ, Süreyya, **TCMB Vaziyeti ve Anlamı**, Ankara, 1999

¹¹ ARDIÇ, Hülya, **1994 ve 2001 yılı Ekonomik Krizlerinin, TCMB Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi**, Ankara, Aralık 2004

uygulamakla yükümlü olan TCMB'nin bilanço büyüklüğü sıkı ya da gevşek para politikası uygulamaları konusunda işaret vermektedir.¹²

Uygulanan para politikaları uygulamaları TCMB bilançosundan izlenebilir. Merkez bankası bilançosunda ortaya çıkan gelişmeleri, bilançodan elde edilecek bazı oranların değişimine bakarak gözlemlenmek mümkündür.

Bu oranlardan biri kur riski oranıdır ve bu oran Dış Varlıkların Toplam Döviz Yükümlülüklerine oranıdır. Kur riski oranı için ideal değerin bir olduğu belirtilmiştir. KRO'nun birden düşük olması, döviz yükümlülüklerinin dış varlıklardan fazla olduğunu göstermektedir. KRO'nun yüksek olduğu bilançolar genelde riskli bilançolar olarak değerlendirilmektedir. Kriz dönemlerinde kısa vadeli sermayenin çıkmasıyla dış varlıklar azalır ve döviz yükümlülükleri artar. Bu da bu oranın düşmesine neden olur. KRO'nun artmasına neden olan bir diğer unsur ise, sermaye hareketlerinin serbest olduğu bir ortamda, TCMB'nin para politikalarını ve kur rejimlerini desteklemek, piyasalara güven vermek, her an oluşabilecek dışsal şoklara karşı döviz likiditesi bulundurmak durumunda olmasıdır.

KRO 1990lar öncesinde birin altında seyretmiştir ve bu durum bir kur riskini göstermektedir. 1990'lardan sonra bu risk birin üzerinde seyretmiştir ve bu durum TL'nin aşırı değerlenmesi ile ilgilidir. TL'deki aşırı değerlenme bu oran ile izlenebilmektedir ve bu da kriz olasılığının TCMB bilançosu aracılığıyla ölçülebilirliğini gösterir. Bu durumda TCMB bilançosunun önemini gösterir.

TCMB bilançosundaki gelişmelerin izlenmesini sağlayan oranlardan biri de TCMB'nin yarattığı yükümlülüklerin hangi varlıklardan kaynaklandığını gösteren Dış Varlıklar / İç Varlıklar oranıdır. Bu oran için de ideal değerin bir olması düşünülmektedir. Merkez bankaları, fiyat istikrarını sağlamak için ekonominin likiditesini ülke parası cinsinden açtıkları kredilerin miktarını yani NİV'yi değiştirerek ve piyasalardan döviz alıp satmak suretiyle NDV'sini değiştirerek düzenlemektedir. Böylelikle bu orandaki değişikliklere göre TCMB'nin fiyat istikrarını sağlamak için ekonominin likiditesini hangi varlık hareketiyle sağladığı görülebilmektedir. Bu orana yıllar itibarıyla bakıldığında 1996 yılından itibaren ekonominin likiditesinin dış varlık hareketiyle sağlandığı görülmektedir. Yani bu yıllar

¹² TCMB, **TCMB Bilançosu Açıklamalar, Rasyolar ve Para Politikası Yansımaları**, Ankara , Şubat 2006

itibarıyla dış varlıklara olan bağımlılık artmıştır. Ancak Şubat 2001'de yaşanan kriz sonrasında gerçekleştirilen bankacılık operasyonu çerçevesinde yapılan yoğun DİBS alımı nedeniyle İV'nin artması söz konusu oranın hızla azalmasına yol açmıştır.

Değerleme hesabı da incelenmesi gereken bir hesaptır. 1980-2001 döneminde büyük değişiklikler gösteren ve bu değişikliklerle İV'nin hareketinde, bilançonun genişlenmesinde büyük rol oynayan ve bir dönem bilanço içinde birikimi nedeniyle para politikası uygulamalarında esnekliğin azalmasına yol açmıştır. Değerleme hesabının bilanço içindeki payı 1984'ten sonra büyümüştür. Bu büyüme, TCMB'nin para politikasını yürütürken aktif kalemleri kullanabilme olanağını sınırlamış, bu durum TCMB'nin para politikası uygulamasında sahip olması gereken esnekliği azaltmıştır. Aktifte İç Varlıklar başlığı altında bulunan Değerleme Hesabı, TL'nin yabancı paralar karşısındaki değerinin değişmesine paralel olarak TCMB'nin dış varlık ve döviz yükümlülüklerinin yeniden değerlendirilmesi sonucunda oluşan kur farklarını içermektedir. Hazine'nin bu hesaptan kaynaklanan borcunu, DİBS olarak ödemesi nedeniyle, zaman zaman Değerleme Hesabında azalışlar meydana gelmiştir. Değerleme Hesabındaki artışın nedeni, döviz yükümlülüklerindeki artış ile döviz varlıkları ve yükümlülüklerini oluşturan döviz cinslerinin farklı olması ve çapraz kurun döviz yükümlülüklerini oluşturan döviz cinsinin lehine büyümesi iken azalış nedeni, çapraz kurlardaki olumlu gelişmeler ve dış varlıkların döviz yükümlülüklerinden hızlı büyümesidir.¹³

TCMB, ülke kalkınmasında üstlendiği görev nedeniyle özel sektöre uzun ve orta vadeli krediler vermiştir. Bu da TCMB'nin etkin bir para politikası uygulamasını sınırlandırmıştır. Ülkenin kalkınmasında üstlendiği görev ve Değerleme Hesabındaki artışlar dolayısıyla iç varlıkların büyümesini ve içeriğini kontrol edemeyen TCMB, para politikası açısından varlıkların finansmanının kontrolüne yönelmiştir. Yani, bilançonun pasif kısmının kontrolüne yönelmiştir. TCMB bilançosu yorumlanırken başlangıç noktası genelde aktifte yaşanan gelişmeler olmalıdır. Aktifteki gelişmeler incelendikten sonra, aktifteki gelişmelerin pasifte yarattığı hareketlere bakılması gerekmektedir. Para yaratma aktiften pasife doğru hareket eden bir süreçtir. Yaratılan paranın göstergesi sadece emisyon değil emisyonu da kapsayan ve TCMB'nin tüm likidini içeren MBP olarak kabul edilmektedir. Gelişmekte olan

¹³ ALTINKEMER, Melike ve Yavuz Bayazitlioğlu, **Merkez Bankası Bilançosu, Parasal Büyüklükler ve Aralarındaki İlişkiler**, TCMB Üç Aylık Bülten, 2003

ve yüksek enflasyonla yaşıyan Türkiye'de TCMB bilançosu içindeki emisyonun payının azalması olumlu bir gelişmedir.

Merkez Bankası Parası alt kalemi olan Rezerv Para (RP) piyasadaki geçici likidite hareketlerini düzenlemek için kullanılan APİ nedeniyle değişim göstermektedir. MBP'nin, APİ'nin etkisini içeren RP'ye, TCMB bilançosunun aktifinde ve pasifinde yer alan APİ'nin netleştirilerek eklenerek bulunması nedeniyle MBP, RP'nın aksine APİ hareketlerinden etkilenmemektedir. APİ'nin kısa dönemli likidite ayarlama aracı olması nedeniyle, uzun dönemde sifıra eşit olmalıdır. Uzun dönemde MBP'nın RP'ya eşit olması amaçlanmaktadır. Fakat APİ'nin ekonominin kısa dönemli likiditesini ayarlama işlevinden çok, bankalara açılan sürekli bir kredi işlevi gördüğü söylenebilir. Bankalar döviz bozdurup Hazine'ye borç vermek yerine APİ ile TCMB'ye borçlanarak Hazineye borç vermektedirler.¹⁴

Sonuç olarak; Merkez bankası bilançosunun en önemli işlevi para politikalarının gözlemlenebilmesidir. Merkez bankaları para politikalarını yürütmek amacıyla para piyasalarına kendi araçlarıyla müdahale ederler. Merkez bankalarının yaptığı bu müdahalelerin incelenebildiği en iyi yer merkez bankası bilanço kalemlerinin toplandığı ve finansman yoluyla yaratılan varlıkları göstermekte olan analitik bilançosudur. Çünkü para politikası, bankanın kendi bilançosunu oluşturan aktif ve pasif kalemleriyle ilgili amaçlar belirlemesi ve elindeki emisyon, disponibilitate oranı, reeskont kredileri, APİ gibi araçlarla ekonomik gelişmeleri de göz önüne alarak bu amacına ulaşmaya çalışmasıdır.¹⁵

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

¹⁴ KUMCU, Ercan, **Para Programı ve Merkez Bankası Bilançosu**, 2004

¹⁵ SERDENGEÇTİ, Süreyya, **TCMB Vaziyeti ve Anlamı**, Ankara, 1999

MERKEZ BANKASI BİLANÇOSUNUN KALEMLERİ

3.1. MUHASEBE KAVRAMI

Muhasebe, mali nitelikteki işlem ve olayları para ile ifade edilmiş şekilde kaydetme, sınıflandırma, özetleyerek rapor etme ve sonuçları yorumlama bilimidir. Bir bilgi sistemi olan muhasebe, işletmede kendisinden beklenene bağımlı olarak değişen boyutlarda görev yüklenir.

Bilanço ise bir işletmenin belli bir tarihte sahip olduğu varlıklar ile bu varlıkların sağlandığı kaynakları gösteren tablodur.

Bir kişinin servetini (ya da bir işletmenin sermayesini) hesaplamak için varlıklarından borçlarını düşmek gerekir. Bu işlem eşitlik halinde yazıldığında: **{ Varlıklar - Borçlar = Sermaye }**

borçlar kalemini eşitliğin sağ tarafına aktarıldığında **{ Varlıklar = Sermaye + Borçlar }** eşitliği ortaya çıkar. Bu eşitliğe *muhasabe temel eşitliği* denir.¹⁶

VARLIKLAR = KAYNAKLAR

Aktif = Pasif

3.2. BİLANÇO KALEMLERİNİN ANLATIMI

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI BİLANÇOSU ¹⁷

VARLIKLAR	YÜKÜMLÜLÜKLER
-----------	---------------

¹⁶ BOYAR, Ender, **Muhasebe** 1, İstanbul, 2006

¹⁷ TCMB, www.tcmb.gov.tr

<p>1. ALTIN MEVCUDU</p> <p>1.1. Uluslararası Standartta Olan Altın (YP) 1.2. Uluslararası Standartta Olmayan Altın (TL)</p> <p>2. DÖVİZ BORÇLULARI</p> <p>2.1. Konvertibl (YP) 2.2. Konvertibl Olmayan (TL)</p> <p>3. MADENİ PARA</p> <p>4. DAHİLDEKİ MUHABİRLER</p> <p>5. MENKUL DEĞERLER CÜZANI (TL)</p> <p>5. 1. Devlet İç Borçlanma Senetleri 5.2. Diğer</p> <p>6. İÇ KREDİLER</p> <p>6.1. Bankacılık Sektörü 6.1.1. Reskont Kredileri 6.1.2. 1211 S.K. 40/1-c Kapsamında Kullanılan Kredi 6.2. TMSF'ye Kullanılan Krediler</p> <p>7. AÇIK PİYASA İŞLEMLERİ</p> <p>7.1. Rapor Borçluları 7.1.1. Nakit 7.1.1.1. Döviz 7.1.1.2. Menkul Değer. 7.1.2. Menkul 7.2. Diğer</p> <p>8. DIŞ KREDİLER</p> <p>9. İŞTİRAKLER</p> <p>10. GAYRİMENKUL VE DEMİRBAŞLAR</p> <p>11. TAKİPTEKİ ALACAKLAR</p> <p>12. SDR NEDENİYLE HAZİNE YÜKÜMLÜLÜĞÜ</p> <p>13. DEĞERLEME HESABI</p> <p>14. FAİZ VE GELİR REESKONTLARI</p> <p>15. MUVAKKAT BORÇLULAR</p> <p>16. DİĞER AKTİFLER</p> <p>17. DÖNEM ZARARI</p> <p>18. GEÇMİŞ YILLAR ZARARLARI</p>	<p>I. TEDAVÜLDEKİ BANKNOTLAR</p> <p>2. HAZİNENİN ALACAKLARI</p> <p>2.1. Altın (Safi Gram) (TL) 2.2. Rezerv Dilim İmkânı 2.3. Diğer (Net)</p> <p>3. DÖVİZ ALACAKLILARI.</p> <p>3.1. Konvertibl 3.2. Konvertibl Olmayan</p> <p>4. MEVDUAT TOPLAMI</p> <p>4.1. Kamu Sektörü 4.1.1. Hazine, Genel ve Katma Bütçeli İdareler 4.1.2. KİT 4.1.3. İDT 4.1.4. Diğer (Belediye, Özel İdareler) 4.2. Bankacılık Sektörü 4.2.1. Yurtiçindeki Bankalar 4.2.2. Yurtdışındaki Bankalar 4.2.3. Mevduat Karşılıkları 4.2.4. Diğer (Valörlü İşlemler) 4.3. Muhtelif 4.3.1. Kredi Mektuplu D.T.H. 4.3.2. Diğer 4.4. Uluslararası Kuruluşlar 4.5. Fonlar 4.5.1. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu 4.5.2. Diğer</p> <p>5. AÇIK PİYASA İŞLEMLERİ</p> <p>5.1. Rapor Alacaklıları 5.1.1. Nakit 5.1.1.1. Döviz 5.1.1.2. Menkul Değer. 5.1.2. Menkul 5.2. Diğer</p> <p>6. DIŞ KREDİLER</p> <p>7. İTHALAT AKREDİTİF BEDELLERİ TEMİNAT VE DEPOZİTOLAR</p> <p>8. ÖDENECEK SENET VE HAVALELER</p> <p>9. SDR TAHSİSATI</p> <p>10. SERMAYE</p> <p>11. İHTİYAT AKÇESİ</p> <p>12. KARŞILIKLAR</p> <p>13. DEĞERLEME HESABI</p> <p>14. FAİZ VE GİDER REESKONTLARI</p> <p>15. MUVAKKAT ALACAKLILAR</p> <p>16. DİĞER PASİFLER</p> <p>17. DÖNEM KARI</p> <p>18. GEÇMİŞ YILLAR KARLARI</p> <p>TOPLAM</p>
--	--

3.2.1 Aktif

Merkez Bankaları topluma olan yükümlülüklerini değiştirerek, ekonominin likiditesini ayarlarken, bunları hangi kanallarla sağladıkları, bilançolarının aktif kalemlerinden görölmektedir.

3.2.1.1 Altın Mevcudu

TCMB'nin altın mevcudu, uluslararası standartta olan ve olmayan altınlardan oluşmaktadır.

A. Uluslararası Standartta Olan

Tamamı TCMB'ye ait olup, bir kısmı TCMB kasalarında, bir kısmı TCMB'nin yurt dışındaki muhabirleri nezdinde muhafaza edilen 995/1000 ve üzeri saflıkta, yaklaşık 10,3 ile 14,3 kilo arasında ağırlığa sahip, Uluslar arası kabul görmüş bir kuruluşun damgasını ve seri numarasını taşıyan, bar veya külçe şeklinde olan altınlardır.

Altın hesabı kayıtlarımızda safi gram ve ABD dolarının Yeni Türk Lirası değeri esas alınarak hesaplanan bankamız altın alış kurundan karşılığı YTL olarak takip edilir. Altınlar her üç ayda bir (3,6,9 ve 12. aylarda) değerlendirilmekte ve değerlendirilmiş değerleri üzerinden günlük olarak YTL'ye çevrilerek bilançoda gösterilmektedir.

TCMB tarafından altın alış satışı yapılmamakta, rezerv yönetimi politikası kapsamında son yıllarda sadece yurt dışındaki altınlar vadeli altın depoları yoluyla nemalandırılmaktadır. Altın mevcudunda ortaya çıkan artış veya azalışlar söz konusu depoların dönüşlerindeki külçe farklılıklarından oluşmaktadır.

B. Uluslararası Standartta Olmayan

Uluslar arası standartta olmayan altınlar ise Uluslar arası Standarttaki külçelerin niteliğine sahip olmayan çoğu darphane tarafından eritilerek 0.916,66 ayarına getirilen altınlardır. Bu altınların bir kısmı Hazineye ait olup, tamamı yurt içinde muhafaza edilmektedir.

Hazineye ait olan kısım bilançonun pasifinde Hazinenin Alacakları içinde gösterilmektedir.

3.2.1.2. Döviz Borçluları

Konvertibl ve konvertibl olmayan dövizler karşılığında hariçteki muhabirlerimiz nezdinde açılan yabancı para hesapları ile şubelerimiz kasalarında bulunan efektifleri içermektedir. Bu kalemin pasifte yer alan Döviz Alacaklıları ile netleştirilmesi, TCMB'nin döviz rezervleri miktarını vermektedir.

A. Konvertibl

a) *Efektif Deposu:* TCMB şubelerinin kasalarındaki konvertibl yabancı para efektif mevcudunu göstermektedir.

b) *Muhabir Hesaplar:*

Faize tabi cari hesaplar,

İhbar sürelerine veya vadelerine göre çözülebilen faize tabi depo hesapları,

Yurt dışındaki işçilerin TCMB nezdinde açtıkları Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat ve Süper Döviz Hesapları ile sigorta prim hesaplarının takip edildiği İşçi Hesapları,

Portföy yönetimi biçiminde yapılan yatırımların takibi amacıyla açılan portföy hesapları,

Bazı ülkeler ile yapılan ikili bankacılık anlaşmaları gereğince açılan anlaşma hesapları,

bu hesap altında gösterilmektedir.

c) *Rezerv Dilim Pozisyonu:* Bu kalem, Türkiye'nin IMF'ye üyeliğinden doğan mali ilişkilerinin bilançoda gösterilmesi amacıyla 31 Mayıs 2002 tarihinden itibaren bilançoda yer almaya başlamıştır.

Ülkemizin, IMF nezdinde 964 milyon SDR kotası bulunmaktadır. Bu kalem, bilançonun pasifinde Hazinesinin Alacakları-Rezerv Dilimi İmkanı kalemi ile karşılıklı gösterilmektedir.

B. Konvertibl Olmayan

a) Efektif Deposu: TCMB şubelerinin kasalarındaki konvertibl olmayan yabancı para efektif mevcudunu içermektedir.

b) Muhabir Hesaplar: Özel ikili anlaşmalar gereğince konvertibl olmayan dövizler üzerinden açılan hesaplar bu kalem altında gösterilmektedir. Şu anda bakiyesi bulunmamaktadır.

3.2.1.3. Madeni Para

TCMB şubelerinin kasalarındaki madeni para mevcudu bu kalem altında gösterilmektedir.

3.2.1.4. Dahildeki Muhabirler

Dahili muhabirlik anlaşması gereğince Türk parası olarak T.C. Ziraat Bankası nezdinde açılan hesap ile yurt içindeki bankalar nezdinde yabancı para cinsinden açılan depo hesapları ve Döviz ve Efektif piyasalarında yapılan karşılaşan döviz depo işlemlerini içermektedir.

3.2.1.5. Menkul Değerler Cüzdanı

A. Devlet iç Borçlanma Senetleri

2001 yılında kamu bankaları ve TMSF'ye devredilen bankalardan kesin alışı yapılan DİBS'ler ve Hazineden alınan dövize endeksli kuponlu DİBS'lerden oluşmaktadır. Açık piyasa işlemleri ile menkul değerler cüzdanı etkilenmektedir. Repo (geri satım vaadiyle alım) işlemi yapıldığında, alışı yapılan DİBS'ler işlemin vadesine kadar menkul değerler cüzdanında azalışa neden olmaktadır. Menkul Değerler Cüzdanındaki artış ve azalışlar, bilançonun aktifinde TCMB'nin bankalarla yaptığı ters repo işlemlerinden DİBS alacağını gösteren Açık Piyasa İşlemleri – Röpor Borçluları – Menkul ve bilançonun pasifinde TCMB'nin bankalarla yaptığı repo işlemlerinden DİBS borcunu gösteren Açık Piyasa İşlemleri – Röpor Alacaklıları – Menkul kalemindeki büyüklükler ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Şu anda portföyde ikincil piyasadan kesin alışı yapılan ve daha sonra uzun vadeli kıymetlerle değiştirilen kıymetlerin yanı sıra Hazineden alınan Dövize Endeksli kuponlu DİBS bulunmaktadır.

B. Diğer

Kanuni yedek akçeler olarak devlet tahvilleri hesabına yatırılan paraların izlendiği kalemdir. Söz konusu tutarların artık Hazine tarafından bankalara ödenmesi nedeniyle bakiye göstermemektedir.

3.2.1.6 İç Krediler

A. Bankacılık Sektörü

Bankacılık sektörüne verilen kredileri içermektedir.

a) *Reeskont Kredileri*: TCMB tarafından reeskonta veya avansa kabul edilen senetler karşılığında bankacılık sektörüne açılan krediler 1990 yılından itibaren iskonto kredisi olarak kullanılmakta ve bu kalem altında gösterilmektedir. Piyasa katılımcılarının

ellerinde ticari senetleri, senetlerin niteliğine göre belirlenen vadeleri aşmamak koşulu ile reeskont adı verilen işlemle TCMB'ye getirerek, karşılığında kredi alabildikleri bir para politikası aracıdır. Merkez bankaları reeskont oranlarını değiştirerek nasıl bir para politikası uygulayacağını topluma ve bankalara açık bir şekilde bildirmektedir. Eğer reeskont oranı düşürülmüşse genişletici bir para politikası, <http://merint2/yükseltilmişse> de daraltıcı bir para politikası uygulayacağı mesajı verilmiş olmaktadır. Fakat 1994 yılından itibaren reeskont uygulaması, kullanılacak kredi miktarının ayarlanmasında gerekli esnekliği sağlayamaması, fiyat istikrarını sağlamaya yönelik sıkı para uygulaması ile uyumlu olmaması gibi nedenlerle para politikası aracı olarak kullanılmamaktadır.

b) *1211 S.K. 40/1-c Kapsamında Kullanılan Krediler*: Kriz sonraları likidite sıkıntısına düşen bankalara kullanılan krediler 2001 yılından itibaren bilanço gösteriminde yapılan değişiklikler çerçevesinde “İç Krediler – Bankacılık Sektörü – 1211 S.K. 40/1-c Kapsamında Kullanılan Krediler” başlığı altında gösterilmektedir.

B. TMSF'ye Kullanılan Krediler

TMSF'ye kullanılan krediler kaleminde ise TMSF'ye Hazine'nin özel tertip kağıtları karşılığında kullanılan kredi yer almaktadır.

3.2.1.7. Açık Piyasa İşlemleri

TCMB'nin açık piyasa işlemleri, bankalar arası para piyasası ve swap işlemlerinden olan alacaklarını göstermektedir. Piyasa katılımcılarının zorunluluk olmaksızın kendi istekleri doğrultusunda katılımında buldukları açık piyasa işlemleri ile sistemin likiditesinin, parasal büyüklüklerin ve para çarpanı yoluyla para arzlarının değiştirilmesinde önemli bir araçtır. Açık Piyasa İşlemleri, menkul kıymetlerin TCMB tarafından doğrudan alım-satımı ve vadeleri 91 günü geçmeyecek şekilde bu kıymetlerin geri alım vaadiyle satımı (ters repo) ve geri satım vaadiyle alımı (repo) işlemlerini içermektedir. Vadesi 12 ayı geçen menkul kıymetler repo ve ters repo işlemleri hariç Açık Piyasa İşlemlerine konu olmamaktadır. Açık Piyasa İşlemleri, yalnızca para politikası amaçları için yürütülür ve Hazine'ye, kamu kurum ve kuruluşları ile diğer kurum ve kuruluşlara kredi verme amacıyla yapılamaz.

A. R6por Borçluları

a) Nakit: TCMB'nin geri alım – satım vaadiyle yaptığı işlemler (swap ve repo işlemleri) nedeniyle ortaya çıkan alacaklarını göstermektedir.

i. D6viz: TCMB'nin geri alım – satım vaadiyle yaptığı işlemler (swap ve repo işlemleri) nedeniyle ortaya çıkan alacaklarını göstermektedir.

ii. Menkul Değer: TCMB'nin menkul değerler 6zerinden yaptığı ters repo işlemleri nedeniyle menkul kıymet alacağını göstermektedir.

b) Menkul: TCMB'nin menkul değer 6zerinden yaptığı ters repo işlemleri nedeniyle menkul kıymet alacağını göstermektedir.

B. Diğer

TCMB'nin bankalar arası para piyasası işlemleri sonucu bankalara açtığı kredi işlemlerini (bankalardan alacaklarını) göstermektedir.

3.2.1.8. Dış Krediler

Sudan Merkez Bankası ile bankamız arasında imzalanan bankacılık anlaşması uyarınca, Rusya Federasyonu'na Toprak Mahsulleri Ofisinde yapılan buğday ihracatı karşılığında d6zenlenen ve TCMB tarafından satın alınan senetler karşılığında ve TCMB ile Arnavutluk Merkez Bankası arasında imzalanan bankacılık s6zleşmesi kapsamında TCMB tarafından kullanılan kredileri içermekte olup, her bir kredi için imzalanan anlaşmalarla belirtilen 6deme planları çerçevesinde tahsil edilmektedir.

3.1.2.9. İştirakler

1211 sayılı TCMB Kanunu'nun 3. maddesi gereğince, bankanın Bank For International Settlements, Basle ile SWIFT'deki iştirakini göstermektedir.

3.2.1.10. Gayrimenkuller ve Demirbaşlar

TCMB'nin sahip olduğu bina, arsa ve demirbaşların değerini göstermektedir.

5024 sayılı Vergi Usul Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla paranın satın alma gücündeki değişmeler nedeniyle gerçek durumu ifade edemeyen mali tabloların, gerçek durumu ifade eder hale gelmelerini sağlamak üzere enflasyon düzeltme işlemine tabi tutulması hükmü getirilmiştir.

Getirilen yeni düzenlemeye göre, fiyat endeksindeki artışın, içinde bulunulan dönem dahil son üç hesap döneminde %100 den ve içinde bulunulan hesap döneminde %10 dan fazla olması halinde, mali tabloların enflasyon düzeltmesine tabi tutulması gerekmektedir. Enflasyon düzeltmesi uygulaması, her iki şartın birlikte gerçekleşmemesi halinde uygulanmayacak olup enflasyon şartlarının tekrar oluşması halinde ise enflasyon düzeltmesinin son uygulandığı yıldan başlamak üzere mali tablolar düzeltilecektir.

Bankamız aktifinde yer alan gayrimenkul ve demirbaşların enflasyon düzeltmesi yapılmadan önce, aktife ilk giriş değerleri tespit edilmiş ve bu değerler üzerinden Maliye Bakanlığı'nca açıklanan katsayılarla tespit edilen değerleri ise iptal edilmiştir. Bu doğrultuda, enflasyon düzeltmesinin uygulandığı dönemlerde, parasal olmayan kıymetler için yapılması öngörülen enflasyon düzeltmesi sonucu TCMB'nin sahip olduğu bina, arsa ve demirbaşların enflasyona göre düzeltilmiş değerlerinden yine enflasyona göre düzeltilmiş birikmiş amortismanları düşüldükten sonraki net değeri, bu kalem altında gösterilmektedir.

3.2.1.11. Takipteki Alacaklar (Net)

1999 yıl sonunda Irak Merkez Bankası'ndan olan 1 milyar ABD dolarlık ve 2000 yıl sonunda 92,5 milyon ABD dolarlık alacak, Dış Krediler başlığından çıkarılarak Takipteki Alacaklar kaleminde yabancı para olarak izlenmeye başlanmış ve söz konusu tarihler itibarıyla kardan karşılık ayrılmıştır. 31 Mayıs 2002 tarihinden itibaren TCMB'nin Irak'tan olan alacağı pasifte yer alan karşılık kalemi ile netleştirilerek gösterilmektedir.

3.2.1.12. SDR Nedeniyle Hazine Yüklümlülüğü

Türkiye'nin Uluslar arası Para Fonu (IMF) üyeliğinden doğan mali ilişkilere ilişkin prosedürleri açıklığa kavuşturmak amacıyla düzenlenen protokol gereği, IMF tarafından ülkemize tahsis edilmiş olan ve Hazine tarafından kullanılmış 112,307.000 SDR'lik tutardan oluşan Hazine yükümlülüğüdür. Pasifte “IX.SDR Tahsilatı” kalemi ile karşılıklı gösterilmektedir.

Her iki kalem de 31 Mayıs 2002 tarihinden itibaren bilançoda gösterilmeye başlanmıştır.

3.2.1.13. Değerleme Hesabı

Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısında değerinin değişmesine paralel olarak TCMB bilançonun aktif ve pasifinde yer alan altın, döviz ve efektiflerin yeniden değerlendirilmesi sonucu oluşan aleyhte kur farkıdır.

TCMB'nin uzun yıllar kamu adına döviz borçlanması yapması nedeniyle, bu hesap kamu sektörüne verilen kredi olarak değerlendirilmiştir. TCMB'nin üstlendiği kur riski nedeniyle karşılaştığı kar ya da zarar 2001 yılına kadar yapılan protokoller çerçevesinde Hazineye devredilmiş, 2001 yılında TCMB Kanunu'nda yapılan değişiklikle Hazine ile TCMB arasındaki kredi ilişkisinin kesilmesi sonucu bilançoda birikimli olarak gösterilmeye başlanmıştır.

3.2.1.14. Faiz ve Gelir Reeskontları

Muhasebenin dönemsellik ilkesi gereğince değerlendirme günü itibarıyla TCMB'nin henüz vadesi gelmemiş faiz alacaklarının ve henüz elde edilmemiş gelirlerinin değerlendirme gününe isabet eden tutarlarını göstermektedir. Başlıca kalemler;

- Muhabirlerden tahsil edilecek faizler
- EFT mesaj ücretleri gelir reeskontları
- İştiraklerden tahsil edilecek kar payları
- Verilen kredilere ilişkin faiz gelir reeskontları

3.2.1.15. Muvakkat Borçlular

TCMB'nin çeşitli işlemler ve ilişkilerinden borçlu duruma gelen kişi ve kurulların borçlarının izlendiği YTL ve yabancı para cinsinden tutulan hesapları içermektedir. Başlıca alt kalemleri;

- Harcırah avansları
- Şubelerimize ve temsilciliklerimize tayin edilen mensuplarımıza verilen avanslar
- Yurt dışı lisansüstü eğitim giderleri avansı
- Pul kasası avansı
- Bankamıza iş yapan firmaların hak ediş bedellerinden mahsup edilmek üzere verilen avanslar
- Dış temsilciliklerimizce kiralanmış hizmet binaları için verilen depozitolar
- 4369 sayılı yasa gereğince kurumlar vergisinden mahsubu yapılacak gelir vergisi
- Bankadan ayrılan memurlardan tahsil edilecek paralar.

3.2.1.16. Diğer Aktifler

Aktifte başka bir hesap geçmesi gerektiği halde, herhangi bir nedenle ait olduğu hesaba alınamayan veya ilgili hesaba, ya devre içinde ya da devre başında aktarılması gereken, genellikle TCMB'nin iç işlemleri ile ilgili geçici nitelikteki işlemlerin takip edildiği yerli ve yabancı para cinsinden tutulan hesapları içermektedir.

Başlıca alt kalemleri;

- Peşin ödenen kiralar, menkul bakım ücretleri, menkuller ve gayrimenkuller sigorta ücretleri
- İnşa halindeki banka binaları giderleri
- Matbua, kırtasiye, erzak deposu
- Dava sonucuna göre tasfiye edilecek paralar
- Banknot matbaası hammadde ve fligranlı kağıt deposu
- Menkul değerler azalış farkı
- Çeşitli kuruluşlardan tahsil edilecek paralar.

3.2.1.17. Dönem Zararı

Yıl içinde Diğer Aktifler kaleminde izlenen zarar, yıl sonunda Diğer Aktiflerden çıkarılarak ayrı bir şekilde bu kalem altında gösterilmektedir.

3.2.1.18. Geçmiş Yıllar Zararları

Daha önceki dönemlerde gerçekleşen ve tasfiye edilmeyerek bilançoda kalan zararların sonraki dönemlere aktarılması sonucunda oluşan tutar bu kalem altında gösterilmektedir.

3.2.2. Pasif

3.2.2.1 Tedavüldeki Banknotlar

TCMB Kanunu'nun 36. maddesi gereğince tedavüle çıkarılan banknot miktarını göstermektedir. Emisyon olarak da adlandırılmaktadır.

3.2.2.2 Hazinesinin Alacakları

A. Altın

TCMB kasalarında Hazine adına muhafaza edilen uluslararası standartta olmayan altınları göstermektedir.

B. Rezerv Dilimi İmkani

Bu kalem de, Türkiye'nin IMF'ye üyeliğinden doğan mali ilişkilerinin bilançoda gösterilmesi amacıyla 31 Mayıs 2002 tarihinden itibaren bilançoda yer almaya başlamıştır.

Ülkemizin, IMF nezdinde 964 milyon SDR kotası bulunmaktadır. Bunun 37.750.000.- SDR'lik kısmı altın olmak üzere, altın ve yabancı para olarak ödenen kısmı dolayısıyla 112.775.000,-SDR tutarında Rezerv Dilim Pozisyonu bulunmakta ve bilançonun aktifindeki Döviz Borçluları-Rezerv Dilimi Pozisyonu kalemi ile karşılıklı gösterilmektedir.

C. Diğer

Bu kalemde;

- Hazine adına tahvil satış hasılatı,
 - DİBS itfaları için Hazinece tesis edilen provizyon,
 - TCMB'nin Hazineye ödeyeceği vergiler,
 - Diğer Hazine alacakları,
- gösterilmektedir.

3.2.2.3. Döviz Alacaklıları

TCMB'nin borcunu gösteren bu kalem hariçteki muhabir hesapları ile yurtdışı bankaların (Türk Cumhuriyetlerin) TCMB nezdindeki hesaplarından oluşmakta, konvertibl ve konvertibl olmayan yabancı para karşılığında izlenmelidir.

3.2.2.4. Mevduat

-Kamu sektörü, bankacılık sektörü ve diğer kuruluşlar adına TCMB nezdinde açılan serbest tevdiat hesapları,

-Çeşitli kanun ve kararname gereğince yatırılması zorunlu olan paralar için açılan hesapları,

yerli ve yabancı para cinsinden göstermekte olup, sektörlerle göre dağılımı şu şekildedir:

A. Kamu Sektörü

- a) Hazine, Genel ve Katma Bütçeli İdareler
- b) Kamu İktisadi Kuruluşları
- c) İktisadi Devlet Teşekkülleri
- d) Diğer (Belediyeler ve Özel İdareler)

B. Bankacılık Sektörü

- a) Yurtiçindeki Bankalar
- b) Yurtdışındaki Bankalar
- c) Zorunlu Karşılık: 1211 sayılı TCMB Kanunu'nun 40. maddesine göre TCMB nezdinde, bankaların yerli ve yabancı para cinsinden mevduatlarının belli bir oranını tuttukları hesaplar toplamını göstermektedir.
- d) Diğer (Valörlü İşlemler): Valöründe ilgili hesaba geçecek takas odası işlemleri bu hesapta tutulmaktadır.

C. Muhtelif

- a) Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesabı: Yurtdışında işçi olarak çalışan Türk vatandaşlarının tasarruflarını Türkiye'de değerlendirmelerini sağlamak için açılan özel hesaplardır.
- b) Diğer: Bankamız mensupları, elçilik, vakıf, dernek, aracı kurumlar ve finans kurumları mevduatını göstermektedir.

D. Uluslararası Kuruluşlar

IMF'nin I ve II Nolu hesaplarının izlendiği kalemdir. IMF I Nolu hesabı TCMB'nin rezerv amaçlı kullandığı krediler ile ülkemizin IMF nezdindeki kotasının %0,25'i oranındaki askeri tutarı içermektedir. IMF'nin idari harcamaları IMF II nolu hesabından gerçekleştirilirken, yurtiçinde IMF yayınlarının satışından elde edilen gelirler gibi idari alacaklar ise bu hesaba aktarılır.

E. Fonlar

- a) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu: Bu kalemden TMSF adına TCMB nezdinde tutulan mevduatlar takip edilmektedir.

b) Diğer: Çeşitli kararnamelere açılan fon hesapları bu kalem altında gösterilmektedir. 2004 yılı sonu itibariyle bu kalem altında takip edilen belli başlı fonlar Nato Fonu, Savunma Sanayi Destekleme Fonu, İhracatı Teşvik Fonu, Destekleme Fiyat İstikrar Fonu, Geliştirme ve Destekleme Fonu, Tanıtma Fonu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Öğrenci Seçme Yerleştirme Araştırma Fonu olarak sıralanabilir.

3.2.2.5. Açık Piyasa İşlemleri

TCMB'nin açık piyasa, bankalar arası para piyasası ve swap işlemlerinden doğan borçlarını göstermektedir.

A. Röpor Alacaklıları

a) Nakit: TCMB'nin geri alım-satım vaadiyle yaptığı işlemler (swap, ters repo işlemleri) nedeniyle ortaya çıkan borçlarını göstermektedir.

i. Döviz: TCMB'nin bankalara swap anlaşmalarından kaynaklanan yabancı para ve Türk parası borçlarını göstermektedir.

ii. Menkul Değer: TCMB'nin ters repo işlemlerinden kaynaklanan Türk parası borçlarını göstermektedir.

b) Menkul: TCMB'nin repo işlemlerinden menkul kıymet borcunu göstermektedir.

B. Diğer

TCMB'nin bankalar arası para piyasası işlemleri sonucu bankalara borçlarını göstermektedir.

3.2.2.6. Dış Krediler

Zaman içerisinde TCMB borcuna dönüşmüş döviz borçlarını göstermektedir. Tasfiyesi amacıyla çalışmalar sürdürülmektedir.

3.2.2.7. İthalat Akreditif Bedelleri, Teminat ve Depozitolar

A. Döviz Satışı Yapılmış Akreditif Bedelleri

B. Mal Bedeli ve Teminatlar

İthalat yönetmelikleri gereğince, TCMB tarafından döviz satışı yapılmış akreditif bedelleri ile TCMB'ye yatırılan mal bedelleri ve teminatları göstermektedir.

3.2.2.8. Ödenecek Senet ve Havaleler

TCMB tarafından yerli ve yabancı para üzerinden ödenecek olan havale bedellerini göstermektedir.

3.2.2.9. SDR Tahsisatı

IMF tarafından ülkemize tahsis edilmiş ve Hazinece kullanılmış 112.307.000 SDR'lik Hazine yükümlülüğünü göstermektedir. Aktifte, SDR tahsisatı Nedeniyle Hazine Yükümlülüğü kalemi ile karşılıklı gösterilmektedir.

3.2.2.10. Sermaye

A. Ödenmiş Sermaye

1211 sayılı TCMB Kanunu'nun 5. maddesi uyarınca her biri 0,10 YTL itibari kıymette 250 bin hisseye ayrılmış ve tamamı ödenmiş olan TCMB sermayesini göstermektedir. Hisse senetleri A, B, C, D sınıfı senetlerden oluşmaktadır.

A sınıfı hisse senetleri Hazineye ait olup, sermayenin %51'inden aşağı olamayacağı hükmü TCMB Kanunu'nda yer almaktadır.

B sınıfı hisse senetleri Türkiye'de faaliyette bulunan milli bankalara aittir.

C sınıfı hisse senetleri en çok 15 bin adet olmak üzere milli bankalar dışında kalan bankalar ile imtiyazlı şirketlere ait bulunmaktadır.

D sınıfı hisse senetleri Türk ticaret müesseselerine ve Türk vatandaşlığına haiz gerçek ve tüzel kişilere aittir.

B. Sermaye Enflasyon Düzeltme Farkı

5024 sayılı Kanun'la parasal olmayan kıymetler için yapılması öngörülen enflasyon düzeltmesi çerçevesinde, 2003 yılından itibaren Sermaye kaleminde yapılan enflasyon düzeltme farkını göstermektedir.

3.2.2.11. İhtiyat Akçesi

1211 sayılı TCMB Kanunu'nun 59. ve 60. maddeleri ile 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun 32. maddesi gereğince ayrılmış bulunan ihtiyat akçelerinden oluşmaktadır.

A. Adi ve Fevkalade

Adi ihtiyat 1211 sayılı TCMB Kanunu'nun 60. maddesi gereği safi karlardan ayrılan %20'lerden oluşmaktadır. Fevkalade ihtiyat, aynı kanun gereği her yılın safi karından %6'sına isabet eden hissedarlar birinci kar payı ödemesinin çıkarılmasından sonra kalan miktarın %10'u oranında ayrılan paralardan oluşmaktadır.

B. Hususi

TCMB Kanunu'nun 59. Maddesi gereği, zaman aşımına uğrayan banknotlarla eski ve bozuk banknotların TCMB tarafından değiştirilmesi sırasında itibari değerleri ile TCMB tarafından ödenen değerleri arasındaki farkın toplamından BSMV düşüldükten sonraki tutardır.

C. İhtiyat Akçeleri Enflasyon Düzeltme Farkı

5024 sayılı Kanun'la parasal olmayan kıymetler için yapılması öngörülen enflasyon düzeltmesi çerçevesinde, 2003 yılından itibaren İhtiyat Akçelerinin enflasyon düzeltme farkını göstermektedir.

3.2.2.12. Karşılıklar

1211 sayılı TCMB Kanunu'nun 59. maddesi gereğince yıllık gari safi kardan ertesi yıllarda Bankaya özgü işlemler dolayısıyla meydana gelebilecek riskleri karşılamak üzere Banka Meclisi'nce uygun görülecek tutarlarda ayrılan karşılıklar, vergi karşılığı, kıdem tazminatı karşılığı ve yurtiçi işlemler için ayrılan dahili sigorta fonlarını içermektedir.

3.2.2.13. Değerleme Hesabı

1211 sayılı TCMB Kanunu'nun 61. maddesi gereğince, Bilanço'nun aktif ve pasifinde yer alan altın, döviz ve efektiflerin yeniden değerlendirilmesi sonucunda meydana gelen lehte kur farkının izlendiği kalemdir.

3.2.2.14. Faiz ve Gider Reeskontları

Muhasebenin dönemsellik ilkesi gereğince değerlendirme günü itibarıyla henüz vadesi gelmemiş faiz ve gider borçlarımızın değerlendirme gününe isabet eden tutarlarını göstermektedir.

3.2.2.15. Muvakkat Alacaklılar

Kamu ve bankacılık sektörü dışında, TCMB'nin çeşitli işlemleri nedeniyle alacaklı duruma gelen kişi ve kuruluşların alacaklarının izlendiği ve tasfiyelerinin yapıldığı, Türk parası ve yabancı para cinsinden tutulan hesaplardır.

3.2.2.16. Diğer Pasifler

Pasifte başka bir hesaba geçmesi gerektiği halde herhangi bir nedenle ait olduğu hesaba alınmayan veya ilgili hesaba, ya devre içinde ya da devre başında aktarılması gereken, genellikle TCMB'nin iç işlemleri ile ilgili geçici nitelikteki işlemlerin takip edildiği yerli ve yabancı para cinsinden tutulan hesapları içermektedir.

3.2.2.17. Dönem Karı

Yıl içinde Diğer Pasifler kaleminde izlenen kar, yıl sonunda Diğer Pasiflerden çıkarılarak ayrı bir şekilde bu kalem altında gösterilmektedir.

3.2.2.18. Geçmiş Yıllar Karları

Daha önceki dönemlerde gerçekleşen karı, Genel Kurul tarafından dağıtımına karar verilinceye kadar gösterildiği hesaptır.^{18 19}

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

¹⁸ TCMB, **TCMB Bilançosu Açıklamalar, Rasyolar ve Para Politikası Yansımaları**, Ankara , Şubat 2006

¹⁹ ARDIÇ, Hülya, **1994 ve 2001yılı Ekonomik Krizlerinin, TCMB Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi**, Ankara, Aralık 2004

BİLANÇO KALEMLERİNİ ETKİLEYEN İŞLEMLER

Para politikasının etkin bir şekilde uygulanabilmesi için merkez bankaları kendi bilanço büyüklüklerini kontrol altında tutabilmelidirler. Bu bölümde TCMB'nin kendi araçlarıyla gerçekleştirdiği işlemlerin, bilançosuna yansımaları açıklanmaktadır.

Bu bölümde yer alan işlemlere ilişkin temel tanımlar aşağıdadır:

İşlem Tarihi; İşlem sözleşmesinin yapıldığı tarihtir.

İşlem Valörü; Üzerinde anlaşma sağlanan işlemin, fiilen başladığı tarihtir.

İşlem Vadesi; Üzerinde anlaşma sağlanan işlemin sonlandığı tarihtir.

Kıymet İhracı; Menkul kıymetlerin birinci elden piyasaya arz edilmesidir.

Kıymetin İtfası; Piyasada işlem gören menkul kıymetlerin ve/veya kuponlarının vadesinin sona ermesi sonucu anapara ve birikmiş faizi ile birlikte geri ödemesidir.

Kıymetin Vadesi; Hazine tarafından piyasaya çıkarılan menkul kıymetlerin ihraç edildiği günden itfa edileceği güne kadar geçecek zaman aralığıdır. Gün, ay ve yıl olarak ifade edilebilir.²⁰

4.1. AÇIK PİYASA İŞLEMLERİNİN BİLANÇOYA YANSIMALARI

4.1.1. Repo İşlemleri

Repo işlemi, TCMB açısından, menkul kıymetlerin belirli bir vadede ve belirli bir fiyattan geri satım vaadi ile alımını ifade eder. İşleme konu olan kıymet, ödünç verilen para için alınan teminat niteliğindedir. Repo işlemleri genellikle piyasadaki likidite sıkışıklığının geçici olduğu dönemlerde kullanılır. Likiditenin geçici süre artırılması amacıyla repo işlemleri yapılır.

Örneğin, TCMB yaptığı repo işlemi ile işlemin valöründe 100 YTL'den DİBS almakta ve işlemin vadesinde söz konusu DİBS'leri 110 YTL'den geri satmaktadır.

²⁰ TCMB, *TCMB Bilançosu Açıklamalar, Rasyolar ve Para Politikası Yansımaları*, Ankara , Şubat 2006

TCMB Bilançosuna Yansımaları :

TCMB'nin yaptığı repo işlemi sonucu, işlemin valöründe,

Aktifte yer alan;

“Menkul Değerler Cüzdanı (MDC) – DİBS” kalemi, alınan menkul kıymetin alış değeri olan 100 YTL kadar,

“APİ – Röpor Borçluları – Nakit – Menkul Değer” kalemi, TCMB'nin menkul kıymet karşılığında nakit alacağı kadar yani alınan menkul kıymetin geri satış değeri olan 110 YTL kadar artarken,

Pasifte yer alan,

“Mevduat – Bankacılık Sektörü – Yurtiçindeki Bankalar” kalemi, alınan menkul kıymet karşılığı piyasaya verilen 100 YTL kadar,

“APİ – Röpor Alacakları – Menkul” kalemi, TCMB'nin piyasaya olan menkul kıymet borcu kadar yani, repo işlemine konu olan menkul kıymetin alış değeri olan 100 YTL kadar,

“Diğer Pasifler (Menkul Değer Artış Farkı)” kalemi ise, repo işlemine konu olan menkul kıymetin alış değeri ile geri satış değeri arasındaki fark olan 10 YTL kadar artmaktadır.

İşlemin vadesinde ise,

Aktifte yer alan;

“MDC – DİBS” kalemi, menkul kıymetin alış değeri olan 100 YTL kadar,

“APİ – Röpor Borçluları – Nakit – Menkul Değer” kalemi ise işleme konu olan menkul kıymetin geri satış değeri olan 110 YTL kadar azalırken,

Pasifte yer alan;

“Mevduat – Bankacılık Sektörü – Yurtiçindeki Bankalar” kalemi, geri satılan menkul kıymet karşılığı piyasadan çekilen 110 YTL kadar,

“APİ – Röpor Alacakları – Menkul” kalemi, TCMB'nin piyasaya olan menkul değer yükümlülüğünün azalmasıyla, menkul kıymetin alış değeri olan 100 YTL kadar azalmaktadır.

“Diğer Pasifler (Menkul Değer Artış Farkı)” kalemi ise, menkul kıymetin alış değeri ile geri satış değeri arasındaki fark olan 10 YTL kadar azaltılmakta ve bu tutar “Kar” hesabına aktarılmaktadır.

4.1.2. Ters Repo İşlemleri

Ters repo işlemi TCMB açısından, menkul kıymetlerin belirli bir vadede belirli bir fiyattan geri alım vaadi ile satımını ifade eder. İşleme konu olan kıymet, ödünç alınan para için verilen teminat niteliğindedir. Ters repo işlemleri genellikle piyasada geçici likidite fazlasının olduğu durumlarda kullanılır. Ters repo işlemleri, fazla likiditenin kısa dönemli ve geçici olarak çekilmesi amacıyla yapılır.

Örneğin; TCMB yaptığı ters repo işlemi ile önceden 100 YTL'den almış olduğu DİBS'leri, işlemin valöründe 105 YTL'den satarak piyasadaki likidite çekmekte, işlemin vadesinde ise söz konusu DİBS'leri 110 YTL'den geri almaktadır.

TCMB Bilançosuna Yansımaları :

TCMB'nin yaptığı ters repo işlemi sonucu, işlemin valöründe,

Aktifte yer alan;

“MDC – DİBS” kalemi, satılan menkul kıymetin önceki alış değeri olan 100 YTL kadar azalırken,

“APİ – Röpor Borçluları – Menkul” kalemi, TCMB'nin menkul kıymet alacağı kadar yani, ters repo işlemine konu olan menkul kıymetin satış değeri olan 105 YTL kadar,

“Diğer Aktifler (Menkul Değer Azalış Farkı)” kalemi, ters repo işlemine konu olan menkul kıymetin geri alış değeri ile satış değeri arasındaki fark olan 5 YTL (110 – 105) kadar artmaktadır.

Pasifte yer alan;

“Mevduat – Bankacılık Sektörü” kalemi, satılan menkul kıymet karşılığı piyasadan çekilen 105 YTL kadar azalırken,

“APİ – Röpor Alacakları – Nakit – Menkul Değer” kalemi, TCMB'nin ters repo işlemlerinden kaynaklanan nakit borcu kadar yani, ters repo işlemine konu olan menkul kıymetin geri alış değeri olan 110 YTL kadar,

“Diğer Pasifler (Kar) kalemi ise, ters repo işlemine konu olan menkul kıymetin alış değeri ile satış değeri arasındaki fark olan 5 YTL (105 – 100) kadar artmaktadır.

Söz konusu işlemin vadesinde ise,

Aktifte yer alan;

“MDC – DİBS” kalemi, ters repo işlemine konu menkul kıymetin geri alış değeri olan 110 YTL kadar artarken,

“APİ – Röpor Borçluları – Menkul” kalemi, TCMB'nin menkul kıymet alacağındaki azalış tutarı olan 105 YTL kadar,

“Diğer Aktifler (Menkul Değer Azalış Farkı” kalemi ters repo işlemine konu olan menkul kıymetin geri alım değeri ile satım değeri arasındaki fark olan 5 YTL (110 – 105) kadar azalmaktadır.

Pasifte yer alan;

“Mevduat – Bankacılık Sektörü – Yurtiçindeki Bankalar” kalemi, geri alınan menkul kıymet karşılığı piyasaya verilen tutar olan 110 YTL kadar artarken,

“APİ – Röpor Alacaklıları – Nakit – Menkul Değer” kalemi, TCMB'nin piyasaya olan yükümlülüğünü yerine getirmiş olması nedeniyle, menkul kıymetin geri alış değeri olan 110 YTL kadar azalmaktadır.

4.1.3. Doğrudan (Kesin) Alım İşlemleri

Tedavülde bulunan kıymetlerin, işlem tarihinde belirlenmiş fiyat üzerinden, işlem valöründe TCMB tarafından satın alınması işlemidir. Bu açık piyasa işlemi genellikle piyasada kalıcı likidite sıkışıklığı olduğunda tercih edilir.

Örnek olarak, TCMB'nin bankalardan 110 YTL tutarında DİBS satın aldığı varsayalım.

TCMB Bilançosuna Yansımaları :

Aktifte;

“MDC – DİBS” kalemi, kesin alımı yapılan DİBS'in portföye alım değeri olan 110 YTL kadar,

Pasifte ise;

“Mevduat – Bankacılık Sektörü – Yurtiçindeki Bankalar” kalemi, alınan DİBS karşılığı bankalara verilen 110 YTL kadar artacaktır.

4.1.4. Doğrudan (Kesin) Satım İşlemleri

API portföyündeki kıymetlerin, işlem tarihinde belirlenmiş fiyat üzerinden, işlem valöründe TCMB tarafından satılması işlemidir. Bu açık piyasa işlemi genellikle piyasada kalıcı likidite fazlası olduğunda tercih edilir.

Örnek olarak, TCMB'nin önceden 110 YTL'ye almış olduğu DİBS'i 120 YTL'den bankalara doğrudan satış yöntemi ile satmış olduğunu varsayalım.

TCMB Bilançosuna Yansımaları :

Aktifinde;

“MDC – DİBS” kalemi, satımı yapılan DİBS'in başlangıçtaki alım değeri olan 110 YTL kadar azalır.

Pasifinde;

“Mevduat – Bankacılık Sektörü – Yurtiçindeki Bankalar” kalemi, işleme konu olan DİBS'in satış değeri olan 120 YTL kadar azalırken,

“Diğer Pasifler (Kar)” kalemi ise işleme konu olan DİBS'in alım ile satım değerleri arasındaki fark olan 10 YTL kadar artar.

Yukarıdaki örnekte doğrudan alımı yapılan DİBS'in 120 YTL yerine 100 YTL'den satılması durumunda 10 YTL'lik zarar “XVI- Diğer Aktifler (Zarar)” kaleminde artış olarak gösterilecek, kıymetin portföye giriş değerinden satılması durumunda (110 YTL) ise “Diğer Aktifler” veya “Diğer Pasifler” kaleminde hareket olmayacaktır.

4.1.5. Bankalar arası Para Piyasasında YTL Depo Alım İşlemleri

TCMB'nin bankalara olan kısa vadeli borcudur. Bankalar arası Para Piyasasında (BPP) işlem yapma yetkisi olan bankalar, piyasada fazla likidite olduğunda fonlarını TCMB'nin YTL depo alış faizinden, TCMB'ye kısa vadeli borç vererek değerlendirilebilirler.

Örnek olarak, TCMB'nin piyasadan 1 hafta vadeli 1.200 YTL tutarında depo alımı gerçekleştirdiğini ve söz konusu deponun dönüş tutarının 1.202 YTL olduğunu varsayalım.

TCMB Bilançosuna Yansımaları :

TCMB'nin YTL depo alım işlemi, piyasadan likidite çekilmesi anlamına gelmekte ve işlemin valöründe Vaziyetin,

Aktifinde;

Herhangi bir kalem etkilenmezken,

Pasifinde;

“Mevduat - Bankacılık Sektörü – Yurtiçindeki Bankalar” kalemi, TCMB'nin aldığı depo tutarı olan 1.200 YTL kadar azalırken,

“APİ – Diğer” kalemi, TCMB'nin depo alım işlemi sonucu, bankalara borcu olan 1.200 YTL tutarında artmaktadır.

İşlemin vadesinde ise,

Aktifte;

“Diğer Aktifler (Zarar)” kalemi, alınan depoya ödenen faiz tutarı olan 2 YTL kadar artarken,

Pasifte;

“Mevduat – Bankacılık Sektörü – Yurtiçindeki Bankalar” kalemi, TCMB'nin aldığı depoyu faiziyle birlikte geri ödemesiyle 1.202 YTL tutarında artmaktadır.

“APİ – Diğer” kalemi ise TCMB'nin bankalardan aldığı depoyu geri ödemesi ile birlikte bankalara olan yükümlülüğündeki azalış tutarı olan 1.200 YTL kadar azalmaktadır.

4.1.6. Bankalar arası para Piyasasında YTL Depo Verme İşlemleri

BPP'de işlem yapma yetkisi olan bankalar, piyasada likidite sıkışıklığı olduğunda TCMB'den teminatları karşılığında ve limitleri dahilinde, TCMB'nin YTL depo verme faizinden kısa vadeli borçlanabilirler. Ayrıca TCMB'nin “son başvuru mercii” fonksiyonu çerçevesinde bankalara yine teminatları karşılığında ancak limitsiz olarak kısa vadeli YTL depo verebilir. TCMB'nin BPP'de YTL depo vermesi piyasaya likidite verilmesi demektir.

Örnek olarak, TCMB'nin piyasaya gecelik (O/N) vadede 1.200 YTL tutarında depo verdiğini ve deponun vadesi geldiğinde faiz ile birlikte 1.202 YTL'nin piyasadan geri çekildiğini varsayalım.

TCMB Bilançosuna Yansımaları :

Örnekteki işlemin valöründe Vaziyetin,

Aktifte;

“APİ – Diğer” kalemi, TCMB'nin bankalara verdiği depo nedeniyle, bankalardan alacaklı olduğu 1.200 YTL kadar artmaktadır.

Pasifinde;

“Mevduat – Bankacılık Sektörü – Yurtiçindeki Bankalar” kalemi TCMB'nin bankalar arası verdiği depo tutarı olan 1.200 YTL kadar artmaktadır.

İşlemin vadesinde ise Vaziyetin;

Aktifinde;

“APİ – Diğer” kalemi, verilen deponun geri dönüşüyle birlikte TCMB'nin bankalardan olan alacağındaki azalış tutarı, yani 1.200 YTL kadar azalmaktadır.

Pasifinde;

“Mevduat – Bankacılık Sektörü – Yurtiçindeki Bankalar” kalemi, bankaların TCMB'den aldıkları depoyu faiziyle birlikte ödemeleri sonucu, 1.202 YTL kadar azalırken,

“Diğer Pasifler (Kar)” kalemi ise TCMB'nin verdiği depoya karşılık aldığı faiz tutarı olan 2 YTL kadar artmaktadır.

4.2. DÖVİZ İŞLEMLERİNİN BİLANÇOYA YANSIMALARI

Döviz ve efektif işlemleri yapmak, TCMB'nin temel görevlerinden biridir. TCMB tarafından gerçekleştirilen döviz işlemlerinin bilançolarında çeşitli yansımaları vardır.

4.2.1. YTL Karşılığı Döviz Alım İşlemleri

TCMB, Piyasalar Genel Müdürlüğü bünyesindeki Döviz ve Efektif Piyasalarında, bankalardan ve özel finans kurumlarından Türk parası karşılığında döviz alım işlemi gerçekleştirebilmektedir. Türk parası karşılığı döviz alım işlemleri, döviz alım ihaleleri

ve döviz alım müdahaleleri yoluyla gerçekleştirilmektedir. Döviz alımı ile piyasaya kalıcı YTL likiditesi verilmekte, döviz likiditesi ise piyasadan çekilmektedir.

Örnek olarak; TCMB'nin, ilan etmiş olduğu gösterge niteliğindeki ABD doları döviz alış kuru 1.3 YTL iken, piyasaya dolar alım müdahalesinde bulunduğunu ve 1 ABD doları = 1.4 YTL'den 100 ABD doları aldığını varsayalım.

TCMB Bilançosuna Yansımaları :

Bu örnek çerçevesinde Vaziyetin,

Aktifinde;

“Döviz Borçluları (Yabancı Para-YP) – Konvertibl – Muhabir Hesaplar” kalemi, alınan döviz tutarının gösterge niteliğindeki döviz alış kurundan karşılığı olan 130 YTL (100*1.3) kadar artarken,

“Diğer Aktifler (Zarar)” kalemi, gösterge kuru ile piyasa kuru arasındaki farkın yarattığı zarar tutarı olan 10 YTL kadar artmaktadır.

Bu örnekte TCMB, gerçekleştirdiği döviz alım işlemi sonucu, ilan etmiş olduğu gösterge niteliğindeki kurlara göre zarar etmiştir. Eğer kar etmiş olsaydı, bu durumda “Diğer Pasifler (Kar)” kalemi artış gösterecekti.

Pasifinde;

“Mevduat – Bankacılık Sektörü – Yurtiçindeki Bankalar” kalemi, alınan döviz karşılığı piyasaya verilen YTL tutarı olan 140 YTL kadar artmaktadır.

4.2.2. YTL Karşılığı Döviz Satım İşlemleri

TCMB, Piyasalar Genel Müdürlüğü bünyesindeki Döviz ve Efektif Piyasalarında, bankalara ve özel finans kurumlarına Türk parası karşılığında döviz satımı gerçekleştirilebilmektedir. Türk parası karşılığı döviz satım işlemleri ile piyasadan alıcı olarak YTL likiditesi çekilmekte ve piyasaya döviz likiditesi verilmektedir.

Örnek olarak; TCMB tarafından ilan edilmiş olan gösterge niteliğindeki ABD doları döviz alış kuru 1.3 YTL iken, TCMB'nin Döviz ve Efektif Piyasalarında dolar satım müdahalesinde bulunduğunu ve bankalara 1 ABD doları = 1.4 YTL'den, 100 ABD doları sattığını varsayalım.

TCMB Bilançosuna Yansımaları :

Bu durumda Vaziyetin;

Aktifinde;

“Döviz Borçluları (YP) – Konvertibl – Muhabir Hesaplar” kalemi, TCMB'nin sattığı döviz tutarının gösterge niteliğindeki döviz alış kurundan YTL karşılığı olan 130 YTL kadar azalmaktadır.

Pasifinde;

“Mevduat – (YTL) - Bankacılık Sektörü – Yurtiçindeki Bankalar” kalemi, satılan döviz karşılığı bankalardan alınan 140 YTL kadar azalırken,

“Diğer Pasifler (Kar)” kalemi ise dövizin satış fiyatı ile satılan döviz tutarının gösterge niteliğindeki döviz alış kurundan YTL karşılığı arasındaki fark (Kar) olan 10 YTL kadar artmaktadır. Bu işlem sonucu kar yerine, zarar edilmesi durumunda “Diğer Pasifler (Kar)” kalemi yerine “Diğer Aktifler (Zarar)” kalemi artış gösterecektir.

4.2.3 Döviz Depo İşlemleri

4.2.3.1. Döviz Depo Verme İşlemleri

TCMB, piyasada döviz likiditesi sıkışıklığı olduğunda, bünyesindeki Döviz ve Efektif Piyasaları aracılığı ile bankalara ABD doları ve Euro döviz depo verebilmektedir. Söz konusu depo işlemleri Bilançoya yansıtılırken, işlemin valör ve vade tarihlerinde geçerli olan ve TCMB tarafından idare edilen döviz alış kurları kullanılmaktadır.

Örnek olarak, TCMB'nin bankalara 100 ABD doları döviz depo verdiğini ve deponun dönüşünün 110 ABD doları olduğunu, işlemin valöründe geçerli olan gösterge

niteliğindeki ABD doları döviz alış kurunun 1.3 YTL, vade tarihinde geçerli olan gösterge niteliğindeki döviz alış kurunun ise 1.5 YTL olduğunu varsayalım.

TCMB Bilançosuna Yansımaları :

Bu durumda işlemin valöründe,

Aktifte;

“Döviz Borçluları (YP) – Konvertibl – Muhabir Hesaplar” kalemi, TCMB tarafından bankalara verilen döviz deposunun valör tarihinde geçerli olan gösterge kurundan YTL karşılığı olan 130 YTL kadar azalırken,

“Dahildeki Muhabirler (YP)” kalemi, TCMB'nin bankalardan olan alacağındaki artıştan dolayı verilen döviz depo tutarının valör tarihinde geçerli olan gösterge niteliğindeki kurdan YTL karşılığı olan 130 YTL kadar artmaktadır.

Pasifte; herhangi bir kalem etkilenmemektedir.

İşlemin vadesinde ise,

Aktifte;

“Döviz Borçluları (YP) – Konvertibl – Muhabir Hesaplar” kalemi, TCMB tarafından bankalara verilen döviz deposunun faiziyle birlikte dönüşü sonucu, bankalardan alınan döviz tutarının vade tarihinde geçerli olan gösterge kurundan YTL karşılığı olan 165 YTL kadar artarken,

“Dahildeki Muhabirler (YP)” kalemi, verilen deponun dönüşü sonucu TCMB'nin bankalardan olan alacağının azalmasıyla, verilen depo tutarının, vade tarihindeki gösterge kurundan YTL karşılığı olan 150 YTL kadar azalmaktadır.

Pasifte;

“Diğer Pasifler (Kar)” kalemi ise verilen depo karşılığı alınan faizin, vade tarihinde geçerli gösterge kurundan YTL karşılığı olan 15 YTL kadar artmaktadır.

4.2.3.2. Döviz Depo Alım İşlemleri

TCMB, piyasada döviz likiditesi fazlalığı olduğunda, bünyesindeki Döviz ve Efektif Piyasaları aracılığı ile bankalardan ABD doları ve Euro döviz depo alabilmektedir. Söz konusu depo işlemleri Bilançoya yansıtılırken, işlemin valör ve vade tarihlerinde geçerli olan gösterge niteliğindeki döviz alış kurları kullanılmaktadır.

Örnek olarak, TCMB'nin bankalardan 100 ABD doları döviz depo aldığını ve alınan deponun 110 ABD doları olarak geri ödendiğini, işlemin valöründeki ABD doları döviz alış kurunun 1.3 YTL, vade tarihindeki döviz alış kurunun ise 1.5 YTL olduğunu varsayalım.

TCMB Bilançosuna Yansımaları :

Verilen örneğin Vaziyete yansıtılmasında işlemin valöründe,

Aktifte;

“Döviz Borçluları (YP) – Konvertibl – Muhabir Hesaplar” kalemi, alınan döviz deposunun işlemin valöründe geçerli olan döviz kurundan YTL karşılığı olan 130 YTL kadar artarken,

Pasifte;

“Mevduat(YP) – Bankacılık Sektörü – Yurtiçindeki Bankalar” kalemi, alınan döviz deposu nedeniyle, TCMB'nin bankalara olan yükümlülüğündeki artışın YTL karşılığı olan 130 YTL kadar artmaktadır.

İşlemin vadesinde ise,

Aktifte;

“Döviz Borçluları (YP) – Konvertibl – Muhabir Hesaplar” kalemi, alınan döviz deposunun geri ödenmesi sonucu söz konusu deponun işlemin vadesinde geçerli gösterge kurundan YTL karşılığı olan 150 YTL kadar azalırken,

“Diğer Aktifler (Zarar)” kalemi, alınan depo karşılığı bankalara ödenen faiz tutarının gösterge kurundan YTL karşılığı olan 15 YTL kadar artmaktadır.

Pasifte ise;

“Mevduat(YP) – Bankacılık Sektörü – Yurtiçindeki Bankalar” kalemi, alınan deponun geri ödenmesi sonucu TCMB'nin yükümlülüklerindeki azalıştan dolayı, alınan döviz depo tutarının YTL karşılığı olan 150 YTL kadar azalırken, alınan depo karşılığı ödenen faizin YTL karşılığı olan 15 YTL kadar artacaktır. Bu durumda söz konusu kalemdaki net azalış tutarı 135 YTL olmaktadır.

4.2.4. Döviz – Efektif İşlemleri

TCMB, Piyasalar Genel Müdürlüğü bünyesindeki Döviz ve Efektif Piyasalarında bankaların, özel finans kurumlarının ve üye yetkili müesseselerinin döviz karşılığı efektif alım talepleri ile döviz karşılığı efektif satım taleplerini karşılayabilmektedir. Bu talepler karşılanırken yurtdışı efektif sevkiyat maliyetleri göz önünde tutularak hesaplanan iskonto oranları dikkate alınmaktadır. Söz konusu işlemlerinin YTL karşılıkları Bilançoya yansıtılırken, TCMB tarafından ilan edilen ve işlemin valöründe geçerli olan gösterge niteliğindeki döviz ve efektif alış kurları kullanılmaktadır.

4.2.4.1. Döviz Karşılığı Efektif Satış İşlemleri

Yukarıda bahsedilen kuruluşların TCMB'den döviz karşılığı efektif alım işlemleri, TCMB'nin döviz karşılığı efektif satması demek olup, bu işlemler konvertibl olan ve TCMB tarafından ilan edilmekte olan gösterge niteliğindeki kurlar listesinde yer alan tüm döviz cinsleri üzerinden gerçekleştirilmektedir. Söz konusu işlemlerin TCMB Bilançosunda hangi kalemleri etkilediği aşağıdaki örnekle açıklanmaya çalışılmıştır.

Örnek olarak, bir bankanın döviz karşılığı efektif alım talebi ile Döviz ve Efektif Piyasalarına başvurduğunu ve o günkü iskonto oranına göre 100,000 ABD doları döviz vererek karşılığında 99,780 ABD doları efektif aldığını, aynı zamanda, TCMB tarafından ilan edilen ve işlemin valör tarihinde geçerli olan gösterge niteliğindeki ABD doları döviz alış kurununun 1.3778 iken, ABD doları efektif alış kurununun 1.3768 olduğunu varsayalım.

TCMB Bilançosuna Yansımaları :

Aktifinde;

“Döviz Borçluları – Konvertibl – Efektif Deposu” kalemi, satılan efektifin gösterge niteliğindeki efektif alış kurundan YTL karşılığı olan 137,377 YTL kadar azalırken,

“Döviz Borçluları – Konvertibl – Muhabir Hesaplar” kalemi, satılan efektifin karşılığı alınan dövizin gösterge niteliğindeki döviz alış kurundan YTL karşılığı olan 137,780 YTL kadar artmaktadır.

Pasifinde;

“Diğer Pasifler (Kar) kalemi, alınan döviz ile satılan efektifin YTL karşılıkları arasındaki fark sonucu elde edilen kar olan 403 YTL kadar artmaktadır.

4.2.4.2. Döviz Karşılığı Efektif Alım İşlemleri

TCMB, Döviz ve Efektif Piyasalarına üye tüm kuruluşlarla döviz satım karşılığında efektif alım işlemleri gerçekleştirebilmektedir. Bu işlemler konvertibl olan ve TCMB tarafından ilan edilmekte olan gösterge niteliğindeki kurlar listesinde yer alan tüm döviz cinsleriyle yapılabilmektedir. Söz konusu işlemlerin TCMB bilançosunda hangi kalemleri etkilediği aşağıdaki örnekle açıklanmaktadır.

Örnek olarak, TCMB'nin o günkü iskonto oranından 99,930 ABD doları döviz karşılığında 100,000 ABD doları efektif alım işlemi gerçekleştirdiğini ve işlemin valöründe geçerli olan gösterge niteliğindeki ABD doları döviz ve efektif alış kurlarının sırasıyla 1,3778 ve 1,3768 olduğunu varsayalım.

TCMB Bilançosuna Yansımaları :

Bu durumda vaziyetin;

Aktifinde;

“Döviz Borçluları – Konvertibl – Efektif Deposu” kalemi, satılan döviz karşılığı alınan efektiflerin gösterge niteliğinde efektif alış kurundan YTL karşılığı olan 137,680 YTL kadar artarken,

“Döviz Borçluları – Konvertibl – Muhabir Hesaplar” kalemi, satılan dövizin gösterge döviz alış kurundan YTL karşılığı olan 137,684 YTL kadar azalmaktadır.

“Diğer Aktifler (Zarar)” kalemi ise satılan döviz ile alınan efektifin YTL karşılıkları arasındaki fark ile ortaya çıkan zarar tutarı olan 4 YTL kadar artmaktadır.

Pasifinde; herhangi bir kalem etkilenmemektedir.

4.2.5. İki Gün İhbarlı Döviz Tevdiat Hesaplarındaki Hareketler

Bilindiği üzere, bankalar ve özel finans kurumları, TCMB nezdinde Euro ve ABD doları döviz cinsleri üzerinden iki gün ihbarlı Döviz Tevdiat Hesabı açabilmektedirler. Söz konusu kuruluşlar zorunlu karşılıklar düzenlemeleri çerçevesinde yabancı para yükümlülüklerini bu hesaplarda tuttıkları dövizlerle yerine getirmektedirler.

Örnek olarak, bir bankanın TCMB nezdinde iki gün ihbarlı DTH'na 1,000 ABD doları yatırdığını ve işlemin yapıldığı tarihte geçerli olan gösterge niteliğindeki ABD doları döviz alış kurunun 1.425 YTL olduğunu ve 3 ay sonunda aynı bankanın hesabından 1,000 ABD doları çektiğini ve 3 aylık dönem için 12,5 ABD doları faiz kazandığını, dövizin çekiliş tarihinde geçerli olan gösterge niteliğindeki ABD doları döviz alış kurunun ise 1,5 YTL olduğunu varsayalım.

TCMB Bilançosuna Yansımaları :

Bu durumda, döviz girişinin olduğu tarihte Vaziyetin,

Aktifinde;

“Döviz Borçluları – Konvertibl – Muhabir Hesaplar” kalemi, hesaba giren döviz tutarının o gün için geçerli olan gösterge niteliğindeki döviz alış kurundan YTL karşılığı olan 1,425 YTL kadar artmaktadır.

Pasifinde;

“Mevduat (YP) – Bankacılık Sektörü – Yurtiçindeki Bankalar” kalemi, TCMB'nin bankaya olan döviz yükümlülüğündeki artışın YTL karşılığı olan 1,425 YTL kadar artmaktadır.

Söz konusu hesaptan faiziyle birlikte döviz çekilişi olduğu zaman, Vaziyetin;

Aktifinde;

“Döviz Borçluları – Konvertibl – Muhabir Hesaplar” kalemi, çekilen döviz tutarının çıkışın olduğu tarihte geçerli döviz alış kurundan YTL karşılığı olan 1,500 YTL kadar azalırken,

“Diğer Aktifler (Zarar)” kalemi, söz konusu dövizin hesaplarda kaldığı süre için ödenen faiz tutarının YTL karşılığı olan 18.75 YTL kadar artmaktadır.

Pasifinde;

“Mevduat (YP) – Bankacılık Sektörü – Yurtiçindeki Bankalar” kalemi, TCMB'nin bankaya olan mevduat yükümlülüklerindeki azalış tutarının YTL karşılığı olan 1,500 YTL kadar azalırken, bankaya ödenen faiz tutarının YTL karşılığı olan 18,75 YTL kadar artmaktadır. Bu kalemdeki net azalış 1,481.25 YTL olmaktadır.

4.2.6. Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesapları (KMDTH) ve Süper Döviz Hesabına (SDH) Döviz Girişleri ve Çıkışları

KMDTH ve SDH hesapları, TCMB tarafından geliştirilen sisteme göre işleyen ve yurt dışında ikamet eden, oturma veya çalışma izni ya da hakkı bulunan TC vatandaşları veya 5203 sayılı Kanun'la Tanınan Hakların Kullanılmasına ilişkin Belge'ye sahip gerçek kişiler tarafından, TCMB Ankara Şubesi nezdinde, belirlenmiş döviz cinsleri üzerinden açılan döviz hesaplarıdır.

Mevcut uygulamada, KMDTH sadece Euro, ABD doları, İsviçre frangı ve İngiliz Sterlini döviz cinslerinden, SDH ise sadece Euro ve ABD doları döviz cinslerinden açılabilir. Söz konusu hesaplar TCMB Bilançosunda, Dış Varlıklar kaleminde önemli bir paya sahiptir. Adı geçen hesaplardaki TCMB'nin kontrolü dışında olabilecek büyük hareketler, bilanço üzerinde etkili olabilmektedir. Bu nedenle, bu hesaplardaki hareketlerin, TCMB Bilançosunu nasıl etkileyebileceğini görmek, TCMB bilançosunu daha iyi kavramamız konusunda faydalı olacaktır.

Örnek olarak, yurtdışında çalışan bir Türk işçisinin TCMB nezdinde 3 yıl vadeli 1,000 Euro'luk SDH açtırdığını varsayalım. Hesabın açıldığı tarihte geçerli olan gösterge niteliğindeki Euro döviz alış kurunun 1.650 YTL, hesabın vadesinde geçerli olan kurun ise 1,70 YTL olduğunu ve işçinin 30 Euro faiz kazandığını varsayalım.

TCMB Bilançosuna Yansımaları :

SDH'ye döviz girişi olduğunda Vaziyetin,

Aktifinde;

“Döviz Borçluları – Konvertibl – Muhabir Hesaplar” kalemi, SDH'ye girişi gerçekleşen döviz tutarının, o gün için geçerli döviz alış kurundan YTL karşılığı olan 1,650 YTL kadar artmaktadır.

Vade sonunda işçinin faizini alarak hesabını kapatması durumunda ise Vaziyetin,

Aktifinde;

“Döviz Borçluları – Konvertibl – Muhabir Hesaplar” kalemi, dövizin işçiye ödenmesi ile rezervlerdeki döviz çıkışının, o gün için geçerli gösterge döviz alış kurundan YTL karşılığı olan 1,700 YTL kadar azalırken,

“Diğer Aktifler (Zarar)” kalemi, ödenen faiz nedeniyle yapılan zararın YTL karşılığı olan 51 YTL kadar artmaktadır.

Pasifinde;

“Mevduat (YP) – Muhtelif - KMDTH” kalemi, TCMB nezdinde açılan YP mevduatlardaki azalışının yükümlülüklerde yarattığı azalış ile birlikte 1,700 YTL tutarında azalırken, hesaba ödenen faiz tutarının YTL karşılığı olan 51 YTL tutarında artmaktadır. Bu kalemdeki net azalış 1,649 YTL olmaktadır.

4.2.7. Arbitraj İşlemi

Arbitraj işlemi, bir döviz karşılığında başka bir dövizin alınıp satılması işlemidir. Bu alım satım işleminden sonra bu dövizlerin YTL karşılıklarının farkına göre kar ya da zarar gerçekleşir.

Örnek olarak Euro ABD doları arbitrajı yapıldığını ve 6,250,000 ABD dolarının alınarak karşılığında 5,000,000 EUR satıldığını, işlem tarihinde geçerli olan gösterge niteliğindeki USD/YTL kurunun 1.425, EUR/YTL kurunun ise 1,780 olduğunu varsayalım.

TCMB Bilançosuna Yansımaları :

Arbitraj işleminde vaziyetin Aktifinde;

“Döviz Borçluları – Konvertibl – Muhabir Hesaplar” kalemi, alınan ABD doları ile satılan Euro'nun YTL karşılıklarının farkı olan 6,250 YTL kadar artarken,

Pasifinde;

“Diğer Pasifler (Kar)” kalemi, alınan dövizin YTL karşılığının satılan dövizin YTL karşılığından fazla olması nedeniyle aynı tutarda artmaktadır.

4.2.8. Swap İşlemi

Swap sözleşmeleri forward tabanlı anlaşmalardır. Sözleşme tarafları arasında belirli bir varlığın belirli bir vade süresince belirli miktardaki ödeme yükümlülüklerinin değiştirilmesi için yapılan anlaşmalardır. Swap kelime anlamı olarak değiş tokuşu ifade eder. Bu değiş tokuşun konusu döviz, faiz ya da ticari mal olabilir.

TCMB, piyasalara likidite sağlamak amacıyla geçmiş yıllarda döviz swap sözleşmeleri uygulamıştır. Döviz swap sözleşmeleri üzerinde anlaşılan bir zaman dilimi içerisinde iki farklı para biriminin değiş tokuşunu içeren işlemlerdir.

Örnek olarak, TCMB'nin bir bankayla swap sözleşmesi yaptığını, sözleşmeye göre TCMB'nin 6,250,000 ABD doları karşılığında 8,906,250 YTL verdiğini, vadede ise alınan dövizin bankaya geri verileceğini ve bu dövizin vade tarihinde geçerli olan gösterge niteliğindeki kurlardan karşılığının bankadan geri aşınacağını, valörde gösterge nitelikteki USD/YTL kurunun 1.425, vadede ise 1.410 olduğunu, sözleşme gereği anaparalar üzerinden faiz ödemesi yapılmayacağını varsayalım.

TCMB Bilançosuna Yansımaları :

Döviz YTL Swap sözleşmesinin valöründe Aktifte;

“Döviz Borçluları – Konvertibl – Muhabir Hesaplar” kalemi, alınan ABD dolarının YTL karşılığı olan 8,906,250 kadar,

“Açık Piyasa İşlemleri – Röpor Borçluları – Nakit _ Döviz” kalemi TCMB'nin swap sözleşmesi gereği bankadan YTL alacağı olan 8,906,250 YTL kadar artmaktadır.

Pasifte;

“Mevduat – Bankacılık Sektörü – Yurtiçindeki Bankalar” kalemi swap sözleşmesi gereği alınan 6,250,000 ABD dolarının YTL karşılığı olan 8,812,500 YTL'nin ilgili banka tarafından geri ödenmesi sonucu azalırken,

“Açık Piyasa İşlemleri – Röpor Alacaklıları – Nakit – Döviz” kalemi TCMB'nin swap sözleşmesi gereği döviz yükümlülüğünü yerine getirmesi sonucu azalmaktadır.

4.3. IMF KREDİLERİNİN BİLANÇOYA YANSIMALARI

Bilindiği üzere IMF, üye ülkelerin ihtiyaçları doğrultusunda, ülkelerin ödemeler dengesinin finansmanı amacıyla, bu ülkelere fon sağlamaktadır. Ancak, genel uygulamadan farklı olarak, Türkiye ile IMF arasında imzalanan Stand-by sözleşmeleri

çerçevesinde, sağlanan kaynağın ödemeler dengesi finansmanından (rezerv amaçlı) farklı olarak, bütçe finansmanı amacıyla kullanılmasına da olanak sağlamıştır.

4.3.1. Rezerv Amaçlı IMF Kredisi

Rezerv amaçlı IMF kredisi, ödemeler dengesinin finansmanı amaçlı kredi olarak da sınıflandırılmaktadır. Söz konusu fonun ülkeye aktarılmasıyla birlikte ülke döviz rezervlerinde artmakta ve sağlanan SDR, ilgili yılda IMF tarafından Nisan ayının son günlerinde belirlenen kurdan YTL'ye çevrilerek, IMF'in TCMB nezdindeki 1 numaralı hesabına aktarılmaktadır. Bu işlem sonucunda, TCMB'nin döviz rezervleri artarken, Uluslar arası kuruluşlar mevduatı (yükümlülüğü) da artmaktadır.

IMF kredi kullanımını gösteren I Nolu Hesap her ay sonu değerlemeye tabi tutulmaktadır. Değerleme sonucu "Mevduat (YTL) – Uluslararası Kuruluşlar (IMF I Nolu Hesap) bakiyesi ay sonu değerine getirilir. Bu değerlendirme sonucu kurlardaki harekete bağlı olarak kar ya da zarar olarak değerlendirilmektedir.

4.3.2. Bütçe Finansmanı Amaçlı IMF Kredisi

IMF'den sağlanan kredinin bütçe finansmanı amaçlı olması halinde, TCMB rezervlerine giren kredi, Hazinesinin TCMB nezdindeki DTH'ına aktarılmakta ve Hazine tarafından söz konusu kredinin kullanılabilmesini teminen SDR tutarının, ilgili yılda IMF tarafından belirlenen SDR/YTL kurundan karşılığı bononun, IMF Menkul Kıymet hesabında tutulması gerekmektedir. Ancak, söz konusu bonoların takip edildiği "IMF Menkul Kıymet Hesabı" bilanço içinde yer almadığından, bilanço dışında "Nazım Hesaplar" altında takip edilmektedir. Söz konusu kredi tutarı TCMB'nin IMF'ye yükümlülükleri arasında yer almamaktadır.

IMF tarafından belirlenen SDR/YTL kuru her yıl 30 Nisan'da bir kez belirlenmekte ve Hazinesinin IMF'ye borcunun YTL karşılığının artması halinde, nazım hesaplarda izlenen "IMF Menkul Kıymet Hesabı"na, Hazine tarafından artış tutarı kadar bono aktarılmaktadır.

4.4. HAZİNE İŞLEMLERİNİN BİLANÇOYA YANSIMALARI

Merkez bankalarının temel görevlerinden biri de Hükümetin mali ve ekonomik müşavirliği, mali ajanlığı ve haznedarlığını yapmaktır. DİBS'lerin ihalesini, itfasını yapmak, Hükümetin dış borç ödemelerini gerçekleştirmek gibi işlemler Hükümetin mali ajanı olması görevi kapsamındadır.

4.4.1. Hazinesinin DİBS İtfası

Hazine tarafından ihraç edilmiş olan DİBS'lerin vadesinde yani itfasında, Hazine piyasaya olan bu yükümlülüğünü TCMB nezdindeki hesapları aracılığı ile yerine getirmektedir.

Örneğin; Hazinesinin bankalara 15,000 YTL tutarında DİBS itfasını TCMB nezdindeki YTL hesaplarından ödeme yaparak gerçekleştirdiğini varsayalım.

TCMB Bilançosuna Yansımaları:

TCMB'nin portföyünde bulunan DİBS'lerin itfasında (vade tarihlerinde) Vaziyetin aktifinde yer alan "Menkul Değerler Cüzdanında" azalma meydana gelirken, pasifinde yer alan "Mevduat – Kamu Sektörü – Hazine" kaleminde itfa tutarı kadar azalma görülür. Bu durumda piyasadaki likidite miktarında bir artış olmamaktadır.

Vadesi gelen (itfa olan) DİBS'ler, eğer TCMB'nin portföyünde değilse, Vaziyetin pasifinde yer alan "Mevduat – Kamu Sektörü – Hazine" kaleminde itfa tutarı kadar azalma olurken, bu kez Vaziyetin Pasif tarafında yer alan "Mevduat – Bankacılık Sektörü" kaleminde itfa tutarı kadar artış olacak ve bankaların bu mevduatı kullanmalarıyla piyasadaki likidite miktarı artacaktır.

Yukarıda verilen örnekte, Vaziyetin,

Aktifinde;

Herhangi bir hareket olmazken,

Pasifinde;

“Mevduat – Kamu Sektörü – Hazine (YTL)” kalemi, DİBS’lerin itfası sonucu 15,000 YTL tutarında azalırken,

“Mevduat – Bankacılık Sektörü – Yurtiçindeki Bankalar (YTL)” kalemi, DİBS’lerin itfası sonucu bankalara verilen 15,000 YTL kadar artmaktadır.

4.4.2. Hazinesinin Eurobond İhracı ve İtfası

Hazine tarafından döviz cinsi üzerinden yurtdışında ihraç edilmiş olan menkul kıymetlerin ihracında ve itfasında Hazinesinin TCMB nezdindeki hesapları hareket görmektedir. Söz konusu ihraç ve itfaların gerçekleşmesinde TCMB Bilançosunun nasıl etkilendiği aşağıdaki örnekte açıklanmaya çalışılmıştır.

Örnek olarak, Hazinesinin, 1,000,000 ABD doları nominal değerli “Eurobond”un, 900,000 ABD dolarından Avrupa’da ihracını gerçekleştirdiğini, işlemin gerçekleşmesinin ardından ihraç bedelinin TCMB hesaplarına girdiği gün geçerli olan gösterge niteliğindeki ABD doları döviz alış kurunun 1.38 olduğunu, Eurobond’un itfa tarihinde (vadesi geldiğinde) geçerli olan, ABD doları döviz alış kurunun 1.35 ve ABD doları döviz satış kurunun ise 1.40 olduğunu varsayalım.

TCMB Bilançosuna Yansımaları:

İşlemin Vaziyete yansıtılmasında,

Aktifinde;

“Döviz Borçluları (YP) – Konvertibl – Muhabir Hesaplar” kalemi, ihracı gerçekleştirilen Eurobond karşılığı rezervlerimize giren dövizin o gün için geçerli kurlardan, YTL karşılığı olan 1,242,000 YTL kadar artmaktadır.

Pasifinde;

“Mevduat – Kamu Sektörü – Hazine (YP)” kalemi, Eurobond ihracından elde edilen gelirin Hazinesinin TCMB nezdindeki hesaplara aktarılmasıyla bunun YP mevduatlarda yarattığı artışın YTL karşılığı olan 1,242,000 YTL kadar artmaktadır.

Eurobond’un itfa tarihinde (vade geldiğinde) ise Vaziyetin,

Aktifinde;

“Döviz Borçluları (YP) – Konvertibl – Muhabir Hesaplar” kalemi, bankalara ödenen nominal tutarın, vade tarihinde geçerli döviz alış kurundan YTL karşılığı olan 1,350,000 YTL kadar azalırken,

Pasifinde;

“Mevduat – Kamu Sektörü – Hazine (YTL)” kalemi, Hazine Müsteşarlığının bankalara olan döviz borcunu, TCMB nezdindeki YTL hesaplarından döviz olarak gerçekleştirilmesi sonucu, ödemesi yapılan toplam nominal tutarın itfa tarihinde vade tarihinde geçerli olan ABD doları döviz satış kurundan YTL karşılığı olan 1,400,000 YTL kadar azalmaktadır.

“Diğer Pasifler” kalemi ise TCMB’nin söz konusu ödemeyi gerçekleştirirken Hazineye döviz satışından elde ettiği kar tutarı olan 50,000 YTL kadar artmaktadır.

4.4.3. Hazinesinin DTH’larının YTL’ye Çevrilmesi

Hazinesinin TCMB nezdinde hem döviz cinsleri hem de YTL mevduatları bulunmaktadır. Hazine ödemelerini, TCMB nezdindeki döviz mevduatlarını YTL’ye çevirerek veya doğrudan YTL mevduatlarını kullanarak gerçekleştirebilmektedir.

Örnek olarak, Hazinesinin, TCMB nezdindeki döviz hesaplarından 1,000 ABD doları tutarında satış yaparak bir ödemesi için YTL hesabına aktarım yaptığını ve o gün geçerli olan gösterge niteliğindeki ABD doları döviz alış kurunun 1.45 YTL olduğunu varsayalım.

TCMB Bilançosuna Yansımaları:

Bu durumda Vaziyetin,

Aktifinde; herhangi bir kalem etkilenmezken,

Pasifinde;

“Mevduat – Kamu Sektörü – Hazine” kaleminin hem yabancı para (YP) hem de YTL’si etkilenmektedir. “Hazine (YP)” kalemi, Hazinenin sattığı döviz tutarının, o gün geçerli olan döviz alış kurundan YTL karşılığı olan 1450 YTL tutarında azalırken, “Hazine (YTL)” kalemi, döviz satışı karşılığı, Hazinenin YTL karşılığı hesabına aktarılan YTL tutarı kadar yani 1,450 YTL tutarında artmaktadır.

4.4.4. Hazinenin Dış Borç Ödemeleri

Hazine, Dış Borç Ödemelerini TCMB nezdindeki YTL veya DTH hesaplarından, TCMB aracılığı ile gerçekleştirmektedir. DTH’lardan ödeme gerçekleştiğinde, dövizler öncelikle döviz alış kurundan YTL’ye çevrilerek YTL mevduatlarına aktarılmakta ve YTL mevduatlarındaki tutarlar karşılığında döviz satış kurundan Hazinenin dış borç ödemeleri gerçekleştirilmektedir.

Örnek olarak, Hazinenin 1,000,000 ABD doları dış borç ödemesini TCMB nezdindeki YTL hesaplarından gerçekleştirdiğini ve döviz alış kurunun 1.35 YTL, döviz satış kurunun ise 1.40 YTL olduğunu varsayalım.

TCMB Bilançosuna Yansımaları:

İşlemin Vaziyete Yansıtılmasında,

Aktifte;

Döviz Borçluları – Konvertibl – Muhabir Hesaplar” kalemi, yapılan dış borç ödemesi tutarının, gösterge döviz alış kurundan YTL karşılığı olan 1,350,000 YTL kadar azalırken,

Pasifinde;

“Mevduat – Kamu Sektörü – Hazine (YTL)” kalemi, yapılan dış borç ödemesi karşılığı TCMB’nin döviz satış kurundan Hazinesin YTL hesaplarını borçlandırdığı YTL tutarı olan 1,400,000 YTL kadar azalmaktadır.

“Diğer Pasifler” kalemi, söz konusu işlem sonucu, TCMB’nin alış satış kur farkından elde ettiği kar tutarı olan 50,00 YTL kadar artmaktadır.

4.4.5. Hazinesin Döviz Endekli DİBS İtfası

TCMB IMF’den rezerv amaçlı olarak kullandığı kredinin bir kısmını 2001 yılında Hazineye Döviz Endekli DİBS karşılığında kullandırmıştır. Bu DİBS’ler “Menkul Değerler Cüzdanı” altında yabancı para olarak kaydedilmiştir. Bu DİBS’lerin faiz oranı olarak IMF’den kullanılan kredinin faiz oranı kullanılmaktadır. Hazinesin söz konusu DİBS’ler için anapara ve faiz ödemeleri, TCMB’nin IMF’den kullandığı kredinin anapara ve faiz ödemeleriyle aynı tarihte gerçekleşmektedir.

4.5. TCMB TARAFINDAN KULLANDIRILAN KREDİLERİN BİLANÇOYA YANSIMALARI

TCMB, Kanununda yazdığı üzere reeskont kredileri kullandırmaya ve avans vermeye yetkilidir.

4.5.1. Reeskont Kredileri

TCMB, bankalar tarafından verilecek ticari senet ve vesikaları reeskonta kabul edebilir. Bu ticari senet ve vesikaların muteber saydığı asgari üç imzayı taşıması ve vadelerine en çok 120 gün kalmış olması gerekmektedir. Verilecek kredilerin en yüksek sınırı ve kredi türlerine göre limitleri para politikası ilkeleri göz önünde tutularak TCMB tarafından belirlenir. TCMB reeskonta kabul edebileceği senetler karşılığında avans da verebilir.

TCMB tarafından bankalara kullandırılan reeskont kredileri, emisyon hacmini, dolayısıyla para tabanını genişletir. Bankalar tarafına bakıldığında ise bankalara böyle bir

imkanın düşük faizle sağlanması bankaların atıl rezervlerinde oluşacak düşüş ile para çoğaltanını artırıcı bir etki yaratır. Sonuç olarak, reeskont kredilerinin kullanılması para arzı üzerinde genişletici etki yaratmaktadır.

Şu anda bankacılık sektörüne kabul finansmanı kapsamında kullanılmakta olan krediler reeskont kredileri olarak sınıflandırılmaktadır. Uygulanmakta olan para politikası sonucu olarak bu krediler sınırlı limitler dahilinde sadece 1-2 bankaya kullanılmaktadır.

Örnek olarak, TCMB'nin bir bankaya nominal değeri 100 ABD doları olan 110 gün vadeli bir senet karşılığında 90 ABD doları tutarında kredi verdiğini, işlemin yapıldığı tarihte geçerli olan gösterge niteliğindeki ABD doları döviz alış kurunun 1.45 senedin vadesindeki döviz alış kurunun ise 1.50 olduğunu varsayalım:

TCMB Bilançosuna Yansımaları:

İşlemin valöründe Vaziyetin,

Aktifinde;

“İç Krediler – Bankacılık Sektörü - Reeskont Kredileri” kalemi, TCMB'nin reeskonta tabi tuttuğu kıymetin nominal tutarının gösterge kurundan YTL karşılığı olan 145 YTL kadar artarken,

Pasifinde;

“Mevduat – Bankacılık Sektörü – Yurtiçindeki Bankalar” kalemi, bankaya kullanılan kredi tutarının gösterge kurundan YTL karşılığı olan 130.5 YTL kadar,

“Diğer Pasifler (Kar)” kalemi, reeskonta kabul edilen senet ile kullanılan kredi tutarı arasındaki farkın gösterge kurundan YTL karşılığı olan 14.5 YTL kadar artmaktadır.

Reeskonta konu olan senedin vadesinde ise Vaziyetin,

Aktifinde;

“Döviz Borçluları – Konvertibl – Muhabir Hesaplar” kalemi, senedin itfası sonucu rezervlerdeki artış tutarının gösterge döviz alış kurundan karşılığı olan 150 YTL kadar artarken,

“İç Krediler – Bankacılık Sektörü – Reeskont Kredileri” kalemi, senedin itfası sonucu 150 YTL azalmaktadır.

Pasifinde; herhangi bir kalem etkilenmemektedir.

4.5.2. TMSF'ye Verilen Avanslar

TCMB olağanüstü hallerde ve TMSF'ye 1,000 YTL nominal değerli kıymet karşılığı, 1,000 YTL avans verdiğini ve faiz olarak 140 YTL aldığını varsayalım.

TCMB Bilançosuna Yansımaları:

Örnekte belirtilen işlemin valöründe Vaziyetin,

Aktifinde;

“İç Krediler – Bankacılık Sektörü – TMSF'ye Kullanılan Kredi” kalemi, kullanılan avans tutarı olan 1,000 YTL kadar artarken,

Pasifinde;

“Mevduat – Fonlar – TMSF” kalemi, TMSF'ye kullanılan avansın, TCMB nezdindeki fon hesabına aktarılması nedeniyle 1,000 YTL artmaktadır.

TCMB'nin TMSF'ye kullandığı avans karşılığı aldığı kıymetler teminat niteliğindedir. O nedenle bilanço dışında nazım hesapların altında takip edilmektedir. Alınan menkul kıymetin nominal değeri olan 1,000 YTL işlemin valöründe nazım hesapların aktifinde ve pasifinde artış olarak gösterilmektedir.

İşlemin vadesinde ise,

Aktifte;

“İç Krediler – Bankacılık Sektörü – TMSF'ye Kullanılan Kredi” kalemi, kullanılan avansın geri ödenmesi ile birlikte 1,000 YTL kadar azalırken,

Pasifte;

“Mevduat – Fonlar – TMSF” kalemi, verilen avansın faizi ile birlikte tahsil edilmesi sonucu tahsil edilen tutar olan 1,140 YTL kadar azalmakta,

“Diğer Pasifler” kalemi, alınan faiz tutarı (kar) olan 140 YTL kadar artmaktadır.

Öte yandan, verilen avansın geri ödemesiyle birlikte nazım hesaplarda takip edilen teminat niteliğindeki kıymetlerin TMSF'ye geri ödenmesi sonucunda, nazım hesapların aktif ve pasifinde kıymetin nominal değeri olan 1,000 YTL tutarında azalış olacaktır.²¹

²¹ TCMB, **TCMB Bilançosu Açıklamalar, Rasyolar ve Para Politikası Yansımaları**, Ankara , Şubat 2006 (Yukarıdaki örneklerin tümü “TCMB Bilançosu Açıklamalar, Rasyolar ve Para Politikası Yansımaları” kitabından alınmıştır.)

BEŞİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK KRİZLERİN MERKEZ BANKASI BİLANÇOSU ÜZERİNE ETKİLERİ

“Ekonomik krizler; herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya döviz piyasasındaki fiyat ve/veya miktarlarda, kabul edilebilir bir değişme sınırından fazla gerçekleşen şiddetli değişmeler olarak tanımlanabilir. Belli başlı makroekonomik kriz türlerini, reel sektör krizleri ve finansal krizler olmak üzere iki ana başlık altında toplayabiliriz.

Finansal krizler, döviz ve hisse senedi piyasaları gibi finans piyasalarındaki şiddetli fiyat dalgalanmaları veya bankacılık sisteminde bankalara geri dönmeyen kredilerin aşırı derecede artması sonucunda yaşanan ciddi ekonomik sorunlar olarak kabul edilmektedir. Finansal krizler, bir ülkenin ulusal parasına güvenin kaybolması dolayısıyla, spekülasyon fonların yoğun biçimde ülkeyi terk etmeye başlaması ve merkez bankasının tüm destekleme çabalarına karşın mevcut kurun sürdürülemez olarak ulusal paranın devalüe edilmesi veya tümünden dalgalanmaya bırakılması biçiminde tanımlanabilmektedir.

Bankacılık krizi, “bir ya da daha fazla bankaya güvenin sarsılması, halkın birden bire ve yaygın bir şekilde mevduatlarını geri çekmek için hücum etmesi olayı” olarak tanımlanabilir. Bankacılık krizleriyle ilgili yapılan analizlerde genelde iki farklı yaklaşım ön plana çıkmaktadır. Bazı çalışmalar; bankacılık krizlerinin nedenlerini bankaların öznel koşullarına bağlarken, bazı çalışmalar da; bankacılık krizlerine döviz kurları ya da faiz

oranlarındaki değişmeler gibi makro ekonomik değişkenlerin sebep olduğunu ileri sürmektedir.

Bankacılık krizleri, banka iflasları ya da banka yetersizlikleri bankaları yükümlülüklerini yerine getirmekten alıkoyduğunda veya kamu otoritesinin böyle bir durumun ortaya çıkmasını engellemek amacıyla müdahale etmek zorunda kalması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bankacılık krizinin derinleşmesinin önlenememesi durumunda ise kriz, sistemi tamamen etkisi altına alan finansal krize dönüşebilmektedir.”²²

5.1. MERKEZ BANKASI BİLANÇOSUNDAKİ KALEMLERİN KRİZLER SONRASINDAKİ HAREKETLERİ

5.1.1. Net İç Varlıklar ve Net Dış Varlıkların Hareketi

Merkez bankalarının işlem hareketliliğini bilançolarından izlemek mümkündür. Merkez bankasının dış varlıklardaki, net iç varlıklardaki ve parasal tabanındaki değişiklerle döviz kuru rejimi birlikte değerlendirildiğinde piyasalardaki durum teşhis edilebilir.

Döviz kuru rejimleri sabit, esnek ve bunların dışında kalan diğer tüm rejimleri içeren yönetilen dalgalanan döviz kuru rejimleri olmak üzere üç ana bölümde sayabiliriz.

Yönetilen dalgalanan kur rejimlerinde merkez bankasının hem para politikası hem de döviz kuru politikası vardır. Para politikası ve döviz kuru politikalarının uygulamaları birbirine bağlıdır ve bu iki politika arasında uyumsuzluklar olabilmektedir.

Bu iki politika arasındaki uyumsuzluklar merkez bankası bilançosundan kontrol edilerek krizler tahmin edilebilir. NDV ve NİV zıt yönde harekete başladığında döviz kuru politikası ile para politikası arasında uyumsuzluklar vardır ve ödemeler dengesi bozulduğunu gösterir. Bütün bunlar da krizin her an başlayabileceğine işarettir.

1990’lı yıllarda Türkiye’de yaşandığı gibi, para politikaları döviz kuru sabitliğine veya öngörülebilir olmasına dayanan ve dışa açık olan ekonomilerde merkez bankalarının yurtiçi faiz oranları üzerindeki etkinliği sınırlı kalmaktadır. Bu tür

²² Kibritçioğlu, Aykut; **Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler**, Ankara, 2001

uygulamalarda merkez bankaları belirlediği kur seviyesini korumaya çalışmaktadır. Parasal büyüklükler ve faiz oranları ise büyük ölçüde yabancı sermayenin giriş çıkışına bağlıdır. Döviz kuru öngörülebilir olduğu için sermaye girişleri hızlanabilmekte; ancak, bekleyişler kanalı bozulduğunda sermaye ani bir şekilde ülkeyi terk etmekte ve bu çıkışlar ciddi krizlere neden olabilmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin 1994 krizi incelendiğinde, 1994 krizi öncesinde NDV ve NİV kalemlerinin 1993'den itibaren zıt yönlü harekete başladığı gözlemlenmektedir. Bu dönemde ödemeler dengesi de incelendiğinde artan cari işlemler açığı gözlemlenir. Ayrıca, uzun süredir artan sermaye hesabı Aralık 1993 tarihinden itibaren azalış yönünde hareket göstermeye başlamıştır. Yani, ödemeler dengesi de bozulma eğilimindedir.

1994 krizinde olduğu gibi Şubat 2001 krizinde de NDV ve NİV zıt yönlü hareketlilik göstermiştir. Kasım ayından itibaren piyasada yoğun likidite ihtiyacı doğmuştur. Bu likidite ihtiyacını TCMB API aracılığıyla karşılaması sonucunda NİV da artış gözlemlenmiştir. TCMB tarafından sağlanan likiditenin döviz talebine dönüşmesiyle de NDV'da azalma olmuştur. Bu zıt yönlü hareket Şubat 2001 krizini doğurmuştur.²³

5.1.2. Döviz Rezervleri

Döviz rezervleri ve döviz rezervlerinin çeşitli büyüklükleri karşılama oranları önemli bir kriz göstergesidir. Merkez bankası; para ve kur rejimlerini yönetebilmek, piyasanın güvenini kırmamak, dışsal şoklara karşı döviz likiditesi bulundurmak gibi amaçlarla elinde rezerv tutmaya çalışmaktadır. Merkez bankasının tutmakta olduğu rezervlerdeki hareketlilik para krizlerini tahmin etmede kullanılabilir. Döviz rezervlerindeki önemli miktarda azalmalar yaşanması krizin boyutları hakkında bilgi verir.

1994 krizinde de döviz rezervlerindeki azalış kriz göstergesi olmuştur. Kriz öncesinde belirli bir düzeyde seyreden döviz rezervleri piyasada oluşan baskı sonucunda normal seyrinin dışına çıkarak azalmaya başlamıştır. Bu da bir kriz göstergesi olmuştur. 2000 ve 2001 krizlerinde ise ani büyük azalışlar olmuştur. Ancak 2000 krizinde IMF'in desteğiyle rezervler tekrar artmıştır. 2001 krizinde ise yaşanan ani azalışın ardından piyasaların istikrara

²³ ÖZDEMİR ve ŞAHİNBEYOĞLU, *Alternatif Döviz Kuru Sistemleri*, Ankara, 2000

kavuşması için uygulamaya konulan politikalar çerçevesinde belli bir program dahilinde azalma olmuştur.

Merkez Bankası döviz rezervlerinin krizler döneminde farklı hareketlilik göstermiştir. Bunun nedeni 1) Döviz kuru rejimlerinin farklı olması 2) Para politikalarının farklı olması 3) Merkez Bankasının sahip olduğu olanaklardaki farklılık 4) 2001’de Merkez Bankası ve Hazine’nin birlikte hareket ederken 1994’de böyle bir birliktelik yoktu 5) 2000 ve 2001’de IMF tarafından sağlanan rezerv desteğidir.²⁴

5.1.3. Açık Piyasa İşlemleri

Krizler döneminde açık piyasa işlemleri normal seyrinin dışında hareket gösterir. Ancak her krizde de aynı yönde ve yaklaşık miktarda hareketlilik göstermemektedir. Örneğin, 1994 krizinde piyasadaki fazla likiditenin çekilmesi için kullanılan APİ, 2000 ve 2001 krizlerinde piyasada oluşan likidite sıkışıklığını gidermek üzere piyasaya likidite sürmek amacıyla kullanılmıştır.²⁵

5.1.4. Hazine Kısa Vadeli Avans

1994 krizi öncesinde büyük miktarda artış gösteren Hazine’ye Kısa Vadeli Avans kalemi piyasada fazla likiditenin oluşmasına neden olmuştur. Şubat 2001 krizi öncesinde 1994 krizinde olduğu gibi Hazine’ye kısa vadeli avans verilmemiştir fakat kriz sonrasında kredi açılmıştır.

1994 krizi ile Şubat 2001 krizi sonrasında Hazine’ye verilen kredinin piyasa üzerinde yarattığı etki karşılaştırıldığında her ikisi de piyasada fazla likidite oluşmasına neden olmuştur. Fakat bu durum Şubat 2001’de kriz sonrası oluşurken, 1994’de kriz öncesinde oluşmuştur.

5.1.5. Değerleme Hesabı

²⁴ EREN ve SÜSLÜ, **Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye’de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi**, Ankara, 2001

²⁵ ARDIÇ, Hülya, **1994 ve 2001 yılı Ekonomik Krizlerinin, TCMB Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi**, Ankara, Aralık 2004

Merkez Bankası bilânçosunda kriz dönemlerinde diğer dönemlerde gösterdiği seyrin dışında hareket eden bir kalemden değerlendirme hesabıdır. Bunun nedeni de değerlendirme hesabının döviz kuru ve kur riski oranındaki değişiklikler sonucunda oluşmasıdır. Kriz dönemlerinde döviz kurunun aniden hızla arttığı ve rezervlerin azaldığı düşünüldüğünde değerlendirme hesabındaki seyir değişikliğinin doğal olduğu anlaşılmaktadır.

Kur farklılaşmasının TCMB bilânçosunda yarattığı lehte gelişmeler pasifte yer alan değerlendirme hesabına, aleyhte gelişme ise aktifte yer alan değerlendirme hesabına kaydedilir.

1994 krizine kadar belli bir düzeyde seyreden değerlendirme hesabı kriz günü kurdaki artışla birlikte artmış, fakat bu tarihten sonra hem döviz kurunun artması hem de kur riski oranının azalmasına rağmen Hazine'nin değerlendirme hesabına ilişkin yapmış olduğu ödemeler nedeniyle bir azalış gözlenmiştir. Şubat 2001 krizi öncesi ve sonrasında ise dış varlıkların toplam döviz yükümlülüklerinden fazla olması nedeniyle aldığı değerlerin negatif olduğu gözlenmektedir. İki kriz döneminde aldığı değere bakıldığında 1994 krizi döneminde değerlendirme hesabı Hazine için borcu gösterirken 2001 krizi döneminde alacağı göstermektedir.²⁶

²⁶ ARDIÇ, Hülya, **1994 ve 2001 yılı Ekonomik Krizlerinin, TCMB Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi**, Ankara, Aralık 2004

SONUÇ

TCMB Bilançosu, para politikasının stratejik ve operasyonel uygulamalarının şeffaf bir şekilde takip edilebileceği temel kaynaklardan biridir.

Zaman zarfı içerisinde, Türkiye'de merkez bankacılığı ve para politikasının işleyişi ve stratejileri oldukça önemli reformlarla yapısal değişikliklere uğramıştır. Özellikle TCMB Kanunu'nda değişiklik yapılan 2001 yılı Mayıs ayı bir milat niteliği taşımaktadır. 2001 yılı Mayıs ayında TCMB Kanunu değiştirilerek temel hedef fiyat istikrarı olmuştur. Ayrıca fiyat istikrarına engel olmamak şartıyla diğer ekonomi politikalarına destek verecek bağımsız TCMB, kanun gücüne kavuşmuştur. Böylelikle şeffaf, iyi yönetim ilkelerine gereken önemi veren, güvenilir ve hesap verebilir çağdaş merkez bankacılığının kurumsal çerçevesi belirlenmiştir. Bu yeni kurumsal yapı, güvenirliliğin ve tutarlılığın önemini artırmıştır. Bunun yanı sıra hesap verebilirlik çok önemli bir unsur haline gelmiştir. Yeni Kanunda yer alan, Bankalar Kurulu sunumları ile Hükümete, Türkiye Büyük Millet Meclisi sunumları ile doğrudan yasama organına ve kamu oyuna hesap verme ilkesinin amacı, şeffaflığın artırılmasıdır. Bunun da ötesinde, gerek basın duyuruları ve politika açıklama notları, gerek Enflasyon Raporu benzeri periyodik yayınlar ile iletişim kanallarının operasyonel anlamda etkin kullanımını artırmıştır.

İletişim, iyi yönetim, hesap verebilirlik ve şeffaflığın öneminin artması gibi yeni değişimler, bu dönemde TCMB Bilançosunda da yeni düzenlemelerin yapılması gereğini doğurmuştur. Bu doğrultuda ilk olarak TCMB mali tabloların uluslararası standartlara uygunluğunun dış denetim kuruluşlarınca denetlenmesine başlanmıştır. TCMB finansal tabloları 2000 yılından itibaren bağımsız bir dış denetim kuruluşunca denetlenmeye

başlanmıştır. Denetim raporları TCMB internet sayfasında da yayımlanmaktadır. Bu gelişmeye paralel olarak TCMB, uluslararası finansal raporlama standartlarına uyum kapsamında 31 Mayıs 2002 tarihinden itibaren bilançoda bir dizi gösterim değişiklikleri yapmış, ayrıca Türkiye'nin IMF'ye üyeliğinden doğan mali ilişkilerini bilanço içinde ve açıklamalarında göstermeye başlamıştır.

Gelişmiş piyasa ekonomilerinin deneyim ve kazanımlarının ülkemiz uygulamaları açısından önemi büyüktür. Bağımsızlığını kazanarak kendi bilançosuna hakimiyeti de kazanan bir merkez bankasının önemine ve son dönemde yaşanan krizlere değinilerek, fiyat istikrarının ihmal edildiği dönemlerin ortaya çıkardığı toplumsal maliyetlere vurgu yapılmıştır.

Özellikle Mayıs 2001 dönemi sonrası TCMB Bilançosunun içeriği ile TCMB Bilançosundan türetilen Analitik Bilanço ve Stand-by Bilançosularının önemi daha da artmıştır. Makroekonomik istikrarsızlık ve yüksek enflasyon oranları ile şekillenen 1990'lı yılların ardından 2000'li yılların başlarında Türkiye'nin iktisat politikasının özünü ekonomik yapının sağlam temeller üzerine oturtulması ve enflasyonun düşürülmesi önceliğini taşıyan reformlar oluşturmuştur. Uluslararası kuruluşların da desteği ile yürütülen istikrar programlarından özellikle 2002 yılı sonrasında çok hızlı ve etkin şekilde olumlu sonuçlar alınmaya başlanmıştır.

Ülkemizde yıllardır yaşanan kronik yüksek enflasyonun bir kader değil, yanlış politika tercihlerinin sonucu olduğunun giderek daha iyi anlaşılması ile birlikte elde edilen olumlu sonuçlar sayesinde, tek haneli enflasyon rakamlarına ulaşılabilmektedir. Ancak, modern merkez bankacılığı anlayışının enflasyon rakamlarına yaklaşımında yüzde 3 ve üzerindeki seviyeler “yüksek enflasyon” grubuna girmektedir. Bu durumda, ülkemiz halen yüksek enflasyon grubundadır. Dolayısı ile, enflasyon ile mücadelede en zorlu dönem henüz başlamamıştır. Asıl hedef, yüzde 3 seviyesinin altında bir oranın sürdürülebilir bir şekilde sağlanması olmalıdır. Bu hedefe giden yolda TCMB, kamuoyu ile iletişimindeki en önemli araçlardan biri olan Bilançosunun çok iyi tanıtılmasını amaçlamaktadır. Çünkü makro sorunların çözümünde elde edilen başarıların ardından mikro sorunlara sıra gelmektedir.

Bilindiği gibi modern merkez bankacılığında, kamuoyu ile sağlıklı iletişimin sağlanması, ortaya konulan hedeflerin ve bu hedeflere ulaşmak için uygulanan politikaların

kamuoyuna net bir şekilde anlatılabilmesi iletişim konusu kapsamında önemli bir yer tutmaktadır. Bu iletişimin önceliklerinden biri kamuya açık her türlü bilginin herkese aynı zamanda dağıtılabilmesidir. Merkez bankaları bilançoları da, para

politikası uygulamalarının takip edilebileceği temel veri setinin bir parçası olma niteliğini taşımaları bakımından, ekonomik aktörler için en önemli göstergelerden biri olarak değerlendirilebilir.

Merkez bankası bilançosu çok önemli olduğu için, kamuoyuna sade ve kolay anlaşılır bir şekilde içerik açıklaması yapılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. TCMB, dünya merkez bankaları arasında bilanço verileri açıklama sıklığı ve yöntemi açısından güzel bir örnek oluşturmaktadır. Bu çerçevede, en detaylı gösterimle bilanço verileri haftalık ve aylık, Analitik Bilanço verileri ise günlük olarak TCMB'nin internet sayfasından kamuoyuna duyurulmaktadır. Günlük bilanço açıklaması uygulaması, diğer ülkelere örnek olabilecek bir şeffaflık uygulaması olarak algılanabilir.

Önümüzdeki yıllarda, TCMB Bilançosunu etkileyecek unsurlar değişebilecektir. Şu an fiyat istikrarı odaklı politikalar yürütülmektedir ve bilançoyu etkileyen unsurlar da enflasyon ile mücadelede sürdürülebilir istikrara kavuşulup kavuşulamamasına bağlı olarak değişecektir. Mevcut para politikaları gerekli yapısal reformlarla desteklenecektir ve uzun dönemde sürdürülebilir fiyat istikrarının sağlanmasına katkıda bulunacaktır. Açık enflasyon hedeflemesine geçilmesi ile birlikte, enflasyonla mücadelede elde edilen kazanımların artarak süreceği beklenmektedir. Fiyat istikrarının tüm kamuoyu ve uluslar arası ilgili tarafları ikna edici bir şekilde kalıcı hale getirilmesi, sürdürülebilir büyüme, finansal istikrar ve ödeme sistemlerindeki verimlilik artışları için gerekli ortamı hazırlayacaktır.

Kalıcı fiyat istikrarı, emisyonun bilançodaki payını da düzenli olarak artıracaktır. Bilanço içinde emisyonun payındaki beklenen artış, tüm kalemlerin etkilenme gücünü arttıracak ve ek kredibilite kazanımları sağlayacaktır.

Fiyat istikrarına ilişkin temkinli iyimserliğin devam edeceğinin umulduğu önümüzdeki yıllarda, TCMB Bilançosu, ilgilenenler için önemli bir bilgi kaynağı olmaya devam edecektir. İhtiyaç duyulduğunda, TCMB operasyonlarına ilişkin sorulara yanıt

verebilmesi için bir başvuru niteliği taşıyan merkez bankası bilançosunun, şeffaflık artışına destek vererek, ek güvenilirlik sağlanmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.²⁷

KAYNAKÇA

ALTINKEMER, Melike ve Yavuz Bayazitlioğlu, Merkez Bankası Bilançosu, Parasal Büyüklükler ve Aralarındaki İlişkiler, TCMB Üç Aylık Bülten-Ankara, 2003

ARDIÇ, Hülya, 1994 ve 2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin, TCMB Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi, Ankara, Aralık 2004

BOYAR, Ender, Muhasebe 1, İstanbul, 2006

CELASUN, Merih, Finansal Krizler ve Türkiye Örneği, Ankara, 2001

CELASUN, Merih, 2001 Krizi Öncesi ve Sonrası, Ankara, 2002

ÇOLAKOĞLU, Bayram, T.C.Merkez Bankası Para Politikasının Güvenilirliği, Finans-Politik & Ekonomik Yorumlar, Ankara, 2004

EREN ve SÜSLÜ, Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye’de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirilmesi, Ankara, 2001

ERSEL, Hasan, Para Politikası Uygulaması ve Para Miktarı, Ankara, 1992

GÖKÇE, Deniz, “Nasıl Bir Merkez Bankası” Finans Dünyası, Sayı:42, Haziran 1993

HİÇ, Mükerrerem, Para Teorisi, İstanbul, 1978

KUMCU, Ercan, Para Programı ve Merkez Bankası Bilançosu, 1998

²⁷ TCMB, TCMB Bilançosu Açıklamalar, Rasyolar ve Para Politikası Yansımaları, Ankara , Şubat 2006

KEYDER, Nur, Para-Teori-Politika, Ankara, 2000

KİBRİTÇİOĞLU, Aykut, Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümler, Ankara, 2001

ÖZATAY, Fatih, Merkez Bankası Bilançosu Parasal İlişkiler ve Mali Sistem, Ankara, 1998

ÖZDEMİROĞLU ve ŞAHİNBEYOĞLU, Alternatif Döviz Kuru Sistemleri, Ankara, 2000

PARASIZ, İlker, Para Politikası – Türkiye Uygulaması, Bursa, 1998

SERDENGEÇTİ, Süreyya, TCMB Vaziyeti ve Anlamı, Ankara, 2001

Merkez Bankası Bağımsızlığı, TCMB Yayınları, Ankara, 2003

Türkiye’de Enflasyonun Tarihi, TCMB Yayınları, Ankara, 2006

Fiyat İstikrarı, TCMB Yayınları, 2004, Ankara

TCMB, TCMB Bilançosu ve Açıklamalar, Rasyolar ve Para Politikası Yansımaları, Ankara, Şubat 2006

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu

<http://www.tcmb.gov.tr>